

Filmoterapija u vrtiću - na primjeru filma "Izvrnuto obrnuto"

Krišto, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:449400>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

KRISTINA KRIŠTO

DIPLOMSKI RAD

FILMOTERAPIJA U VRTIĆU NA PRIMJERU
FILMA „IZVRNUTO OBRNUTO“

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnice: Kristina Krišto

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: Filmoterapija u vrtiću na primjeru filma
„Izvrnuto obrnuto“**

MENTORICA: doc. dr. sc. Marina Gabelica

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. Važnost čitalačkih aktivnosti	2
2.1. Predčitačke aktivnosti	3
3. Biblioterapija	5
3.1. Povijesni pregled razvoja biblioterapije	5
3.1.1. Biblioterapija danas	7
3.2. Određenje pojma biblioterapije	8
3.3. Ciljevi biblioterapije	11
3.4. Vrste biblioterapije	12
3.5. Proces biblioterapije	14
3.6. Vrste medija za korištenje u biblioterapiji	17
3.6.1. Poezija	18
3.6.2. Bajka	20
3.6.3. Basna	21
3.6.4. Pustolovni roman i realistička priča	22
4. Filmoterapija	23
4.1. Filmoterapija s djecom predškolske dobi	24
4.2. Kvalitetan filmski sadržaj za djecu predškolske dobi	28
4.3. Izbor animiranih filmova za djecu predškolske dobi	31
5. Izvrnuto obrnuto (engl. Inside out)	42
5.1. Proces filmoterapije filmom Izvrnuto obrnuto	45
5.1.1. Početak i priprema aktivnosti	45
5.1.2. Razgovor nakon odgledanog filma	49
5.1.3. Stvaralaštvo	49
6. ZAKLJUČAK	53
Literatura	55

Sažetak

Knjiga se od pamtivijeka smatra „lijekom za dušu“. Priče su se koristile u obrazovne, odgojne i terapijske svrhe, s naglaskom na oslobađanje i razrješavanje emocija. Razvojem društva, razvija se i potreba za usustavljanjem biblioterapije, odnosno terapije knjigom. Početkom 20. stoljeća, Samuel Crothers prvi upotrebljava termin biblioterapija koja postaje jedna od najraširenijih metoda za rad s ljudima, suočavanje s problemima i osobni rast i razvoj. Postoje tri osnovne vrste biblioterapije, a to su institucionalna, klinička i razvojna, koju najčešće koriste nastavnici i odgojitelji. Osoba koja provodi biblioterapiju mora imati usvojena određena znanja i vještine, posjedovati vrline poput empatičnosti i osjećajnosti, te se koristiti kvalitetnim i odgovarajućim medijima. Proces biblioterapije odvija se u 4 faze – identifikacija, projekcija, katarza i uvid. Osim književnih vrsta koje se koriste kao mediji u biblioterapiji, mogu se koristiti i filmovi. Filmoterapija je kreativna tehnika korištenja filma u terapijske svrhe. U predškolskom odgoju i obrazovanju često se koriste animirani filmovi koji potiču razgovor i izražavanje misli, emocija i ideja. Proces filmoterapije odvija se u četiri koraka – uočavanje problema, samostalno predlaganje rješenja, gledanje filma, analiza filma i stvaralaštvo. Prije gledanja filma, djecu je potrebno uvesti u temu različitim predaktivnostima i razgovorom o temi filma. Poslije filma važno je napraviti emocionalnu stanku i zatim dopustiti djeci da izraze osjećaje, doživljaje i misli koje je film izazvao u njima. Nakon izražavanja doživljaja, slijedi niz stvaralačkih i zabavnih aktivnosti vezane uz temu filma. U radu su predstavljeni animirani filmovi koji se mogu gledati s djecom predškolske dobi, a detaljno je obrađen i animirani film „Izvrnuto obrnuto“ te njegov potencijal u filmoterapiji s najmlađima.

Ključne riječi: knjiga, biblioterapija, filmoterapija, film, dijete.

Summary

From time immemorial, books have been considered “medicine for the soul”. Stories were used for educational purposes, as part of raising children and as therapy, with focus on expressing and resolving emotions. As the society developed, so did the need for establishing bibliotherapy, that is, book therapy. At the beginning of the 20th century, Samuel Crothers was the first to use the term bibliotherapy, which became one of the most widespread methods used in working with people, dealing with problems and personal growth. There are three main types of bibliotherapy: institutional, clinical and developmental, which is most often used by teachers and educators. To conduct bibliotherapy, specific knowledge and skills are required. The person conducting bibliotherapy needs to be emphatic and emotional, and they need to use quality and adequate media. The process of bibliotherapy is done in 4 phases – identification, projection, catharsis and insight. Apart from using literature in bibliotherapy, movies can also be used. Cinema therapy is a creative strategy where movies are used for therapeutic purposes. Animated movies which encourage conversation and the expression of thoughts, emotions and ideas are often used in preschool education. The process of cinema therapy is done in four stages – problem identification, independently proposing solutions, watching the movie, analyzing the movie and creativity. Before watching the movie, children need to be introduced to the topic through various activities and conversations about the topic of the movie. After watching the movie, it is important to take an emotional break and let the children express their emotions and thoughts provoked by the movie. That is followed by a number of creative and fun activities related to the topic of the movie. In this paper, animated movies which can be watched with preschool children are presented, while the animated movie “Inside Out” and its potential in cinema therapy with the youngest are closely analyzed.

Key words: book, bibliotherapy, filmotherapy, movie, child

1. UVOD

Knjiga se smatra jednom od najemotivnijih, najmoćnijih i najkorištenijih medija koji postoje. Pisana riječ ostavlja trag u svakom tko ju pročita, a posebno u onome koji ju čuva i nosi sa sobom.

Ne čudi stoga što je upravo taj medij polazište i temelj brojnim terapijskim pravcima. Važnost čitanja i pripovijedanja naglašava se već kod predškolske djece, radi unaprjeđenja razvoja govora, ali i razvijanja apstraktnog mišljenja, mašte i asocijativnih vještina. Osim za govorni i intelektualni razvoj djeteta, čitanje i pripovijedanje priča mogu se koristiti i u svrhu razvoja socio-emocionalnog razvoja, koje je bitno za zdravo i normalno funkcioniranje djeteta. Nerijetko odgojitelji posežu upravo za knjigom, slikovnicom ili pričom kako bi doprijeli do djece, potaknuli ih na izražavanje misli, osjećaja i iskustva. Brojni pedagozi i stručnjaci u obrazovanju djece predškolske dobi ističu važnost metafore ili prijelaznog medija koje će djetetu omogućiti sigurnost poslije doživljene traume ili neugodnog događaja. Također, djeca predškolske dobi često ne znaju verbalizirati osjećaje i teškoće s kojima se suočavaju, stoga im slušanje priča o istim ili sličnim pričama može dati uvid i bolje razumijevanje stanja u kojem se oni nalaze. Djeca predškolske dobi uzimaju za uzore likove iz knjiga ili animiranih filmova, te imitiraju njihova djela, odluke ili želje. S tim saznanjem, potrebno je odabrati kvalitetan izbor medija koji sadrže pozitivne likove.

Na koji se način čitanje različitih priča ili gledanje filmova može uklopiti u plan i program vrtićke skupine, kada i kako započeti proces terapije knjigom ili filmom, na što treba obratiti pozornost prilikom odabira medija i korištenja istog i što ponuditi djeci prije i poslije čitanja knjige ili gledanja filma donosi diplomski rad u nastavku.

2. Važnost čitalačkih aktivnosti

Svo bogatstvo knjiga i književnosti, sve moguće posljedice čitanja i sva važnost pisane riječi može se iščitati u jednoj jednostavnoj rečenici jednog od najvećih svjetskih romanopisaca Gustavea Flauberta: „Čitajte da biste živjeli.“ Knjige su poveznica svijeta mašte i stvarnog svijeta. One povezuju događaje, mjesta, vrijeme, osobe, stvari, razmišljanja, ideje realnog svijeta u kojem pojedinac živi i svijeta koji je predstavljen u knjizi. Pojedinac, čitajući i otkrivajući drugi svijet, na trenutke živi u tom svijetu, oživljava nekad zapisanu priču i, pročitavši je, nosi je zauvijek sa sobom. Svaka priča ostavlja trag na onome koji je čita. Svako razmišljanje, potaknuto čitanjem, mijenja onoga koji čita, a pojedinac potom usmjerava svoje djelovanje kako bi rezultiralo potpunijim i smislenijim životom. Tako čitanje postaje jedna od životnih potreba koja doprinosi samoostvarenju, kao što su hrana i voda potrebni za zdravo funkcioniranje.

Da je čitanje važna aktivnost u životu svakog pojedinca, govori i činjenica da su pismo i čitanje stari jednako koliko i ljudska civilizacija. Čovjek se od svog postanka izražava kroz pismo, priča priče kroz sve što mu je u određenom trenutku dostupno. Škrabotine i crteži na spiljama, crteži u pijesku, lišću, bambusu, kamenu, glini, bjelokosti, lončarstvu, u kompleksnom tetoviranju (engl. tattoo) ljudske kože svjedoče o potrebi čovjeka za izražavanjem i pričanjem priča, koje su govorile o rodoslovlju, identitetu, pripadnosti određenoj društvenoj grupi i statusu (prema Koić, 2008: 2). Prve priče govorile su se i prenosile usmenim putem, često uz geste i mimiku lica koje su dale dodatan značaj pričama. Uz razvoj jezika, pisma i simbola priče su se počele zapisivati i nastaju prve knjige, koje su donijele bogati opus narodnih priča i povijesnih legendi. Danas postoje razne vrste medija čiji je cilj prenijeti priču široj publici u svrhu zabave, obrazovanja ili učenja životnim vrijednostima. No, knjiga i čitanje i dalje predstavljaju jednu od najvažnijih aktivnosti u životu pojedinca, osobito od najranije dobi.

Djetetov cjelokupni razvoj – intelektualni, socijalni, emocionalni, moralni i estetski – nadograđuje se i obogaćuje čitanjem. Čitanje od najranije dobi pomaže u razvijanju govornih sposobnosti, bogati djetetov rječnik, uvodi ga u svijet mašte i umjetnosti, unaprjeđuje njegove sposobnosti slušanja, pomaže u razvoju opažanja, promatranja, pozornosti, mišljenja i logičnog zaključivanja, a sve će to osigurati da veze

u mozgu ostanu trajne (Radonić, Stričević, 2009: 1). Čitanjem djetete razvija vlastiti psihički i emotivni život, otkriva svijet izvan okvira obiteljskog života, čak i izvan okvira realnosti, stvara nova saznanja o okolini u kojoj se nalaze, razvija prve vrijednosti i na taj način gradi vlastiti unutrašnji svijet. Čitanje djeluje i na djetetov misaoni i intelektualni razvoj. Sve spoznaje koje djetete dobije putem čitanja, nadograđuju se na već dobivene i pročitane informacije koje su stvorile temelj za određena znanja i vještine. Tako se za čitanje može reći da ima kumulativan učinak (prema Škrbina, 2013: 215). Čitajući svakodnevno, djetete se uči pravilima čitanja, stvara naviku čitanja i razvija vještine čitanja. Čitajući, djetete proširuje svoj svijet mašte, razvija kreativnost, ne samo kao stvaralačku kompetenciju, već i kao kompetenciju rješavanja i suočavanja sa svakodnevnim problemima, a ponajviše, gradi i razvija ljubav prema knjizi.

2.1. Predčitačke aktivnosti

Čitanje je složeni proces koji se uči i usvaja razvijanjem predčitačkih i čitačkih vještina. Predčitačke vještine mogu se definirati kao spoznaje o postojanju i karakteristikama pisanog govora prisutne u djetetovoj svijesti znatno prije nego što djetete nauči čitati i pisati (Škrbina, 2013: 215). Već od šestog mjeseca života prihvaća prve knjige, slikovnice, i promatra ih sa znatiželjom i željom za istraživanjem, a s tri godine okreće stranice knjige samostalno i prepričava jednostavne radnje na slikama. Razvoj predčitačkih vještina ovisi o kvalitetnoj okolini koja pruža djetetu stimulirajuće poticaje. Pričanje i pripovijedanje najbolji su načini poticanja razvoja govora i čitanja kod djece i „tako postaju jednim od temeljnih načina usvajanja materinskog jezika u ranom i predškolskom razdoblju što dovodi do sve boljeg razumijevanja i govorenja materinskog jezika i postavljanja temelja kasnijeg učenja, komuniciranja i doživljavanja svijeta te odnosa prema njemu“ (Krišto, 2017: 8). Prema Stričević (2006), predčitačke vještine su: 1. Fonološka osjetljivost – razlikovanje glasova, osjećaj za ritam; 2. Razumijevanje značenja riječi – važno za bogaćenje rječnika; 3. Razumijevanje smisla primanja i odašiljanja poruka – povezivanje pisanog i govornog jezika; 4. Poznavanje slova; 5. Razumijevanje pravila pisanog teksta – čitanje s lijeva nadesno, odozgo prema dolje; 6.

Razvijanje motivacije za čitanje – doživljaj čitanja kao ugone. Čudina-Obradović (2008: 23) definira predčitačke vještine kao svjesnost djeteta o pisanom jeziku, odnosno o tri aspekta jezika: o funkciji pisanog jezika, o tehničkim karakteristikama pisma i o procesima i tehnici čitanja. Svijest o funkciji pisanog jezika može se prepoznati s dvije ili tri godine, kada dijete prepoznaje smisao pisanja i čitanja i shvaća da iz pisanog teksta proizlazi određena poruka. Između četvrte i pete godine života dijete razvija svijest o pismu i karakteristikama pisma, kao što su razlika u slovima, smjer pisanja, interpunkcija i glasovna struktura riječi. Svijest o glasovnoj strukturi jezika odnosi se na svjesnost da je riječ sastavljena od zasebnih glasova. Između 5. i 6. godine dolazi do poboljšanja u razvijanju svjesnosti o glasovnoj strukturi riječi, a uočljivo je u igri rastavljanja riječi, korištenju rime i uočavanju aliteracije. Ta vještina važna je za razvoj čitačke vještine, jer omogućuje djetetu podlogu za rastavljanje riječi na slova. Između šeste i sedme godine razvija se svijest o povezanosti glasa i slova, što je jednako važan preduvjet za učenje čitanja.

Na razvoj predčitačkih i čitačkih vještina utječu određene biološke, urođene osobine djeteta i djetetova okolina. Mnogi se stručnjaci danas slažu kako okolina u kojoj dijete odrasta ima veći utjecaj na razvoj predčitačkih i čitačkih vještina od genetskog naslijeđa. Primjerice, djeca iz obitelji u kojima se disleksija nasljedno prenosi bolje su napredovala u kvalitetnom okruženju od djece nedisklektičnih roditelja u nekvalitetnome (Čudina-Obradović, 2008: 36). Najveću odgovornost za razvoj djetetovih predčitačkih vještina imaju roditelji i odgojitelji. Oni su djetetov najveći poticaj i najveći uzori u govoru i čitanju. Roditelji i odgojitelji stvaraju poticajnu okolinu, osiguravaju prostor i vrijeme za čitanje, određuju sadržaj koji se čita primjeren dobi, razgovaraju s djetetom o pročitanim i uključuju ga u proces poticajnog čitanja kao aktivnog sudionika, slušaju dijete i odgovaraju na postavljena pitanja, potiču dijete na izražavanje o pročitanim i kroz druge aktivnosti, kao što su likovne aktivnosti ili pokret. Osim materijalne okoline, roditelji i odgojitelji stvaraju okolinu u kojoj je čitanje poželjno i pružaju primjer djetetu kao model osobe koja voli i želi čitati.

3. Biblioterapija

Knjiga je medij koji se koristi u različite svrhe, kao i u različitim odgojnim, obrazovnim i terapijskim pristupima. Ona pruža bijeg od stvarnosti i pronalazak mjesta kamo srce teži, mjesto mira i sigurnosti. Omogućuje ne samo povezanost s događajima i likovima unutar knjige, već i osobama iz okoline i sa samim sobom. Knjige mogu ponuditi drugu dimenziju viđenja okoline i svijeta, drugačija i kreativnija rješenja za slične probleme koji snalaze pojedinca u svijetu, kao i načine lakšeg nošenja sa svakodnevnim stresom. Priče imaju terapeutsku moć, a kao „lijek za dušu“ pruža pojedincu svaki put korak više. Oslobođanje emocija, osnaživanje osobe i razvoj kreativnosti i samoizražavanja samo su neki od učinaka koje književnost ima na pojedinca, a biblioterapijska praksa pruža pojedincu znanje i primjere korisnog čitanja.

3.1. Povijesni pregled razvoja biblioterapije

Književnost se od davnina smatrala umjetnošću koja liječi. Koristila se u terapijske svrhe još od antičkog doba, a povijesni zapisi pokazuju pozitivne utjecaje književnosti na osobe, posebice u oslobađanju emocija. O tome svjedoče i natpisi nad antičkim knjižnicama u Thebesu (Grčka) i Alexandriji (Egipat) koji glase: „mjesto zacjeljivanja duše“ (prema Afolayan, 1992: 137-138), čak je i srednjovjekovna samostanska knjižnica u St. Gallenu u Švicarskoj imala sličan naziv: „ormarić duše“ (prema Škrbina, 2013: 220).

O važnosti i snažnom terapeutskom utjecaju književnosti govorili su Platon i Aristotel. Platon je isticao umjetnost za pronalazak čovjekove unutarnje ravnoteže, ali i kao odgojno sredstvo. No, prema Platonu, umjetnici mogu uzburkati i one strasti koje su pogubne i po čovjeka i po državu, stoga se treba okrenuti samo didaktički vrijednim djelima, te onima koja u čovjeku pobuđuju osjećaj za ljepotu (Radenović, 2014: 5).

Platonov učenik, Aristotel, u svojem djelu *Poetika* govori o poeziji kao „određenoj formi znanja koja ima pozitivan moralni utjecaj na psihu“ (Bašić, 2011: 19). Aristotel vjeruje da je cilj umjetnosti oplemenjenost i pročišćenje, koje se postiže kroz proces katarze. Katarza označava proces oslobađanja od negativnih emocija, a doživljavanjem

katarze pojedinac osjeća olakšanje od emocija koje su u njemu izazivale tjeskobu. Danas je katarza važan aspekt svake psihoterapije, jedan od terapijskih faktora u grupnoj terapiji i centralna komponenta psihodrame (Bašić, 2011: 20).

Kako navodi Afolayan, i Rimljani su isticali blagotvoran utjecaj čitanja na psihički oboljele bolesnike. Tijekom srednjeg vijeka provodila su se organizirana čitanja u zatvorima i mentalnim institucijama. Svijest o dobrobiti čitanja nastavlja se razvijati i u renesansi, o čemu svjedoči i Shakespeareova izjava: „Dođi i posluži se mojom knjižnicom, te tako zavaraj svoju tugu“ (Afolayan, 1992 u Radenović, 2014: 5).

Kroz povijest se književnost koristila za vjersko poticanje, u odgojne svrhe, za poticanje nacionalne svijesti, za učenje i korištenje životnih vještina, za učenje jezika, a sve se više promicalo čitanje biranih naslova u bolnicama, kako u mentalnim, tako i u vojnim. Zanimljivo je napomenuti da je bolnica u Pensilvaniji, prva bolnica u SAD-u, koju je osnovao Benjamin Franklin 1751. godine, razvijala mnoge sporedne djelatnosti za pacijente s mentalnim oboljenjima, uključujući čitanje, pisanje i izdavanje njihovih radova (Bašić, 2011: 21). Sredinom 19. stoljeća dr. Benjamin Rush primjenjuje glazbu i književnost kao metode rada, a smatra se kako je on bio prvi Amerikanac koji je preporučivao knjige tjelesno i duševno oboljelim osobama. Njegovi pacijenti su pisali poeziju, a njihove su pjesme objavljivali u novinama *The Illuminator*, koje su sami izradili.

Krajem 19. stoljeća javlja se potreba za usustavljanjem biblioterapije. U početku su biblioterapiju rabili književnici, svećenici, bibliotekari, nastavnici i psihoterapeuti, a na kraju i psihoanalitičari. Za vrijeme Prvog svjetskog rata u protestantskim crkvama svećenici su koristili primjere Svetog pisma, ali i ostalih literarnih djela, kako bi odgovorili na emocionalne probleme vjernika. Analiza i interpretacija književnih djela potaknula je sudionike biblioterapijske seanse na prepoznavanje sličnih životnih situacija kod likova i vlastitih, te uočavanje obrazaca ponašanja koje likovi koriste. Primijećeno je da kada sudionici seanse jednom steknu uvid u obrasce ponašanja likova, s lakoćom mogu stečene uvide primijeniti i u svome životu i to tako da mijenjaju one navike i ponašanja koja nisu bila produktivna (Bušljeta, Piskač, 2018: 7). Promjena navika rezultirala je povećanjem kvalitete života.

Prvo zapisano istraživanje o biblioterapiji donosi John Minson Galt II 1846. godine, kada je napisao prvi članak o literaturi koja se koristi za terapiju. Biblioterapija kao dio bibliotekarstva, kako navodi Afolayan (1992: 138), prihvaćena je 1904. godine. Nedugo nakon, 1916. godine, Samuel Crothers prvi upotrebljava termin *biblioterapija*. Crothers je pojedincima koji su imali određen problem sugerirao određene knjige kako bi bolje razumjeli svoj problem te je svoju tehniku nazvao biblioterapijom (Škrbina, 2013: 220). Važnost biblioterapije prepoznali su mnogi knjižničari, a uslijedilo je kreiranje opusa knjiga za korištenje u terapeutske svrhe. Daljnja istraživanja i provođenje biblioterapije donose brojne radove i članke na tu temu. Radovi počinju sadržavati filozofske i psihološke poglede na biblioterapiju, a 70-ih godina prošlog stoljeća provode se i studije slučaja.

Arleen Hynes, knjižničarka u bolnici st. Elizabeth, kreirala je 1974. prvi sveobuhvatni trening za poetsku terapiju, a Rosalie Brown prva je dobila zanimanje poetskog terapeuta koje prije nije postojalo (prema Bašić, 2011: 21).

Prema Škrbina (2013: 220), Bradely i Bosquet 1936. godine prvi put sugeriraju liječnicima korištenje knjiga u radu s djecom s poremećajima ličnosti i ponašanju. Menninger, Rosenblatt, Bryan i Shrodes jedni su od važnijih teoretičara područja biblioterapije 20. stoljeća, koji su postavili prve temelje teorijskih modela i biblioterapijskih principa, koji se i danas nadograđuju, usavršavaju i prilagođavaju (prema Škrbina, 2013: 221).

3.1.1. Biblioterapija danas

Iako je povijest poetske terapije poznata, danas se praksa poetske terapije razlikuje od negdašnje. Poetska terapija određena je standardima koje je 2000. godine postavila organizacija *National Association of Poetry Therapy* (NAPT). NAPT je, kao dio nacionalne američke koalicije za kreativnu umjetničku terapiju, službena organizacija koja izdaje certifikate za terapiju poezijom, omogućuje informacije i publikacije, sponzorira nacionalne konferencije, podržava obrazovanje, istraživanja i treninge,

predstavlja područje drugim organizacijama i promovira rast ovog područja sukladno s interesom javnosti (prema Bašić, 2011: 22).

Poetski terapeut je prije svega profesionalac koji mora poznavati literaturu, psihologiju i grupnu dinamiku, a njegov rad odnosi se na rad s osobama koje su teško dostupne i koje teško odgovaraju na konvencionalne terapije. NAPT omogućuje praksu poetskim terapeutima u području medicine i u terapeutskim i društvenim djelatnostima. Prema NAPT-u, definicija poetske terapije je „ciljana upotreba pisane ili govorene riječi da se izazove liječenje, osobni razvoj ili transformacija“ (Bašić, 2011: 23). Članovi NAPT organizacije su psiholozi, medicinske sestre, obrazovni djelatnici, socijalni radnici, obiteljski savjetnici, kao i pisci, umjetnici i svi koji dijele interes za poetsku terapiju. Osim programa za obučavanja poetskih terapeuta, NAPT ima i akademski časopis *Journal of Poetry Therapy*.

3.2. Određenje pojma biblioterapije

Pojam biblioterapije definirali su brojni istraživači koji su prepoznali različite aspekte njezinog djelovanja i utjecaja na čovjekovo ponašanje i egzistenciju. Škrbina (2013: 219 - 220) izdvaja nekoliko definicija biblioterapije: „Biblioterapija je upotreba knjiga i čitanja u liječenju bolesti živčanog sustava.“ (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 2000); „Biblioterapija je program odabranih aktivnosti koje uključuju čitanje materijala, njihovo planiranje, provođenje te kontrolu tretmana s ciljem rješavanja emocionalnih i drugih problema.“ (Garlock, 1962); „Biblioterapija je dobivanje prave knjige, u pravo vrijeme, za pravi problem.“ (Lundsteen, 1979); „Biblioterapija je metoda korištenja literature i/ili kreativnog pisanja s ciljem kvalitativnih promjena u emocionalnom, bihevioralnom, kognitivnom i socijalnom području kod pojedinca.“ (Zabukovec i sur., 2007); „Biblioterapija je program aktivnosti baziran na interaktivnom procesu medija i pojedinca, pri čemu je medij maštovit ili informativan materijal, pomoć terapeutu u poticanju iskustva i diskusije.“ (Rubin, 1978).

Neke definicije dotiču se i pojašnjavaju korištenje biblioterapije u radu s djecom: „Biblioterapija je proaktivna intervencija za poticanje socijalnog i emocionalnog razvoja

djece.“ (Regan i Page, 2008 u Škrbina, 2013: 220); i „Biblioterapija uključuje čitanje knjiga koje pomažu djeci da se nose s problemom i shvate da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna.“ (Russell, 2009 u Škrbina, 2013: 220).

Iz ovih primjera vidljiv je ključni, i možda najvažniji, aspekt pojma biblioterapije, a odnosi se na vrijednost čitanja knjiga i korištenje književne literature u radu s ljudima i pozitivnoj terapiji suočavanja s osobnim problemima i za osobni rast i razvoj svakog pojedinca.

Pojam biblioterapije često se isprepliće i preklapa s pojmom poetske terapije, stoga je potrebno odrediti njihovo značenje i upotrebu u praksi. Termin biblioterapija je širi pojam i u praksi se češće odnosi na institucionalnu biblioterapiju, dok se termin poetska terapija odnosi na interaktivnu i kliničku biblioterapiju (Bašić, 2011: 15). Kada se govori o biblioterapiji, govori se o radu u knjižnici s timom knjižničara i terapeuta koji zajedno surađuju. Poetska terapija može se provoditi u svim institucijama koje brinu o razvoju pojedinca i njegovom psihičkom i fizičkom zdravlju, a terapeut koji provodi poetsku terapiju samostalan je u svojoj praksi.

Iako je moć knjige kao lijeka za dušu poznata odavno, tek se u 20. stoljeću povezuje taj fenomen s promjenom ponašanja ili razmišljanja pojedinca. Prvobitno se pojam biblioterapije odnosio na tradiciju knjižničara koji preporučuju knjige za pojedine probleme i potrebe čitatelja. Prvi termin biblioterapije upotrebljava Samuel Crothers 1916. godine, povezavši grčke riječi *biblion*, što znači knjiga, i *therapeia*, što znači liječenje. Prema Bašić (2011: 15), Crothers određuje biblioterapiju kao institucionalnu i društvenu aktivnost temeljenu na interaktivnom procesu između medija i ljudi, koristeći didaktičnu i imaginativnu literaturu u programu kojeg vodi profesionalac ili stručnjak. Cilj takve biblioterapije je omogućiti pojedincu shvaćanje sebe i prihvaćanje promjena. Stvaranjem pomutnje oko Crothersove definicije pojma biblioterapije, *Webster's Third International Dictionary* objavljuje definiciju biblioterapije, koja je 1966. godine službeno prihvaćena:

Biblioterapija je upotreba biranih materijala za čitanje u terapeutske svrhe, u medicini i psihijatriji također. To je vođenje do rješavanja osobnih problema kroz direktno čitanje. (Crothers, 1916 u Bašić, 2011: 15)

Definiranjem pojma biblioterapije, knjižničari uočavaju važnost stvaranja posebnih popisa knjiga koje se mogu koristiti u terapijske svrhe. U početku je biblioterapija uključivala informativne knjige i romane čiji su likovi mogli poslužiti kao modeli ponašanja čitateljima. Također, biblioterapija koju se pružali knjižničari nije pružala razgovor o pročitanoj. Interaktivni proces ili interaktivni dijalog kao dio biblioterapije pojavio se 60-ih godina prošlog stoljeća, kada su se popularizirale grupne terapije, i danas se naziva poetska terapija.

Riordan i Wilson (1989, u Bašić, 2011: 16) definirali su pojam biblioterapije kao vođeno čitanje napisanih materijala s ciljem razumijevanja i rješavanja problema bitnih za osobne terapeutske potrebe pojedinca. Caroline Shrodes, jedna od značajnijih zagovarateljica biblioterapije, objašnjava biblioterapiju kao „psihološki proces dinamične interakcije između osobnosti pojedinca i literature korištene za osobni rast i razvoj“ (prema Bašić, 2011: 16). Pojedinaac se može poistovjetiti s likom iz knjige i onime što mu se događa i na taj se način emotivno uključuje u rješavanje svog problema s likom, a ujedno i u proces terapije. Proces u obje situacije uključuje identifikaciju, katarzu i uvid (ibid.).

S obzirom na različite učinke koje čitanje ima na čitatelja, Douglas Waples sa suradnicima, izdvojio je pet vrsta čitanja: korisno čitanje (čitatelj nešto nauči), prestižno čitanje (čitanje koje utječe na ugled i samopoštovanje čitatelja), potkrijepljeno čitanje (čitanje koje uključuje čitateljeva osobna motrišta i odnose), estetsko čitanje (čitatelj doživljava ljepotu s obzirom na estetski učinak) i opuštajuće čitanje (čitanje za odmor i razonodu) (Mikuletić, 2010: 135). Prema autorima, u okvir biblioterapije spadaju prestižno čitanje i potkrijepljeno čitanje.

3.3. Ciljevi biblioterapije

Izazvati promjenu kod pojedinca uzima se kao glavni cilj biblioterapije i poetske terapije. Bašić (2011: 18) ističe taj glavni cilj kao vještinu prilagodbe da se radi kroz potisnute konflikte, a kao specifične ciljeve izdvaja sljedeće: povećanje samorazumijevanja i samoopažanja, povećanje osjetljivosti za interpersonalne odnose, razvijanje kreativnosti i samoizražavanja, poticanje pozitivnog mišljenja i razvijanje kreativnog rješavanja problema, jačanje komunikacijskih vještina i vještina slušanja i govorenja, ujedinjavanje različitih aspekata osobnosti radi psihičke cjelovitosti, oslobađanje snažnih emocija i napetosti, pronalazak novih mišljenja kroz nove ideje i informacije i pomaganje sudionicima da osjete oslobađajuće i ljekovite kvalitete ljepote.

Prema Škrbina (2013: 221), Pardeck navodi glavne ciljeve biblioterapije koji se očituju u razumijevanju složenog ljudskog ponašanja i motivacije, u informiranju i raspravi o problemu za kojeg se traži rješenje, u poticanju razgovora o novim vrijednostima i stavovima, stvaranju svijesti da i drugi ljudi imaju slične probleme i u ublažavanju emocionalne i mentalne napetosti.

Nadalje, Cilliers (prema Cronje, 1993) ističe kako je glavni cilj biblioterapije dobiti uvid i mogućnost razlučivanja problema što bi pridonijelo promjeni stava i ponašanja. Ističe tri dugoročna cilja biblioterapije – terapijski, obrazovni, relaksacijski – koji mogu biti razmatrani na intelektualnoj, socijalnoj i emocionalnoj razini. Terapijski se ciljevi odnose na socijalnu i emocionalnu razinu, a obrazovni cilj na intelektualnu razinu. Na emocionalnoj razini, biblioterapija omogućuje pojedincu da bolje razumije vlastite psihološke i fizičke reakcije na stres, frustraciju ili sukobe i vlastite motive i potrebe. Upotrebom različitih vrsta medija (knjige ili filma) pojedinac dobiva informacije o načinu na koji drugi ljudi rješavaju sličan problem, a istodobno se ne izlaže stvarnom iskustvu, što mu ostavlja prostor za slobodniju komunikaciju o problemu i stjecanje iskustva. Biblioterapija na socijalnoj razini uključuje procjenu vrijednosti kroz informacijske medije (prema Cronje, 1993). Stalni kontakt s likovima i promatranje njihovih potreba i želja potiču razvoj socijalne osjetljivosti i primjenu kulturnih obrazaca koje likovi promiču. Biblioterapija na intelektualnoj razini potiče stimulaciju novih kreativnih interesa, razvoj ideja, osvješćivanje mogućnosti više rješenja za jedan problem te

poticanje pozitivnog i konstruktivnog mišljenja (Cronje, 1993 u Škrbina, 2013: 222). Potiče se objektivno razmatranje problema i pronalazak mogućih rješenja.

Korištenje literature u radu s ljudima donosi brojne pozitivne rezultate u jačanju i održavanju zdravlja kod različitih problema. Poznato je da se biblioterapija koristi u radu s ovisnicima o drogi i alkoholu, osobama s poremećajem prehrane, problemima u obitelji, kod psihičko labilnih ljudi, s osobama koje su pretrpjele bilo kakav oblik nasilja ili maltretiranja, kod beskućnika, osoba kojima je onemogućeno učenje i školovanje i koje pate od posljedica proživljenog rata.

3.4. Vrste biblioterapije

S obzirom da je biblioterapija bogato i veliko područje koje uključuje rad s velikim brojem ljudskih problema, s vremenom se podijelila na nekoliko tipova. Najopćenitija podjela je na eksplicitnu i implicitnu biblioterapiju. Eksplicitna biblioterapija provodi se isključivo u nadležnosti osposobljenog terapeuta, dok implicitnu biblioterapiju mogu provoditi odgojitelji, edukatori i roditelji u svrhu savjetovanja čitatelja.

Bašić (2011: 17) klasificira biblioterapiju, s obzirom na sudionike, ciljeve, programe i voditelje, na institucionalnu, kliničku i razvojnu biblioterapiju. Drugi autori češće dijele biblioterapiju samo na terapijsku ili kliničku i razvojnu biblioterapiju.

Institucionalnu biblioterapiju provodi tim psihijatara unutar institucije, a moguće je i privatno, s pojedincem ili grupno. Pojedinci su najčešće medicinski ili psihički pacijenti, zatvorenici ili privatni klijenti. Cilj institucionalne biblioterapije je dobivanje uvida u stanje pacijenta kako bi se što bolje propisalo daljnje liječenje. Suradnja s knjižničarem u ovoj je vrsti biblioterapije uglavnom svedena na pomoć u organizaciji i vođenju fonda i davanju pristupa literaturi prema liječničkoj preporuci (Radenović, 2014: 8), a program se bazira na diskusiji o materijalu.

Klinička biblioterapija podrazumijeva rad u grupi, dobrovoljno ili prisilno, s osobama s emocionalnim problemima ili problemima u ponašanju. Programe kliničke biblioterapije mogu provoditi psihijatar, terapeut mentalnog zdravlja ili knjižničar u instituciji ili privatno. Program se temelji na razgovoru o materijalu koji se koristi, s

naglaskom na reakciji pojedinca i procjeni svog stanja i ponašanja. Planirana i pripremljena literatura namijenjena je tretmanu različitih kliničkih, odnosno psihosocijalnih, stanja kod osoba svih uzrasta, a pokazala se uspješnom u terapiji s osobama koje pate od shizofrenije, depresije, neurotskih, maničnih i depresivnih poremećaja i paranoidnih psihoza. Prema nekim istraživanjima, čak 68% ispitanih liječnika specijalista za mentalne bolesti koristi biblioterapiju u svom radu (prema Škrbina, 2013: 222). Također, klinička biblioterapija koristi se u radu s djecom, osobama s intelektualnim i motoričkim poteškoćama, starijim osobama te u prevenciji ovisničkih ponašanja i kao sredstvo za izražavanje misli i osjećaja.

Razvojna biblioterapija, čiji je glavni zagovornik američki stručnjak za obrazovanje i razvoj čovjeka Robert Havighurst, koristi maštovite, didaktičke, informacijske medije s grupama pojedinaca, a provodi se u različitim odgojno-obrazovnim ustanovama i odgojnim domovima s ciljem preodgoja, kao što su vrtić, škola, knjižnica (prema Škrbina, 2013: 223). Ciljane skupine su zdravi pojedinci svih dobnih uzrasta koji su se zatekli u nekoj kriznoj situaciji i osobnom problemu i žele se osnažiti za djelovanje na problem i vlastiti razvoj. Razvojnu biblioterapiju mogu provoditi svi djelatnici u odgoju i obrazovanju, kao što su knjižničari, učitelji, pedagozi, profesori i odgojitelji, a uključuje grupnu raspravu i diskusiju o odabranim i pročitanim materijalima s naglaskom na reakcije pojedinca i uvide o sebi. Takav oblik terapije koristi se u svrhu prevencije neželjenih reakcija i postupaka na različite nepogodne životne situacije i s ciljem boljeg razumijevanja, prilagodbe i suočavanja s istima. Ciljevi razvojne biblioterapije odnose se na samoaktualizaciju i jačanje pojedinca, jačanje samopoštovanja, osobni i opći rast i razvoj, realno sagledavanje situacije i rješavanje problema, razumijevanje sebe, vlastitih želja i potreba, razvijanje kreativnosti i samoizražavanja, jačanje interpersonalnih i komunikacijskih vještina, opuštanje i oslobađanje stresa i napetosti, uočavanje vrijednosti i smisla kroz nove ideje, spoznaje i informacije. Najčešća primjena razvojne biblioterapije je u radu s djecom i mladeži u sklopu odgojno-obrazovnih programa, čija je učinkovitost i dokazana. Dva osnovna oblika razvojne biblioterapije su čitanje ciljano odabrane knjige i razgovor o pročitanoj djelu. U prvom obliku knjižničar ili terapeut predlaže osobi određenu literaturu koja joj može pomoći za suočavanje s problemima i krizom u kojoj se trenutno nalazi. Preporučena literatura može biti bilo koje

vrste, a pojedinac, samostalno je interpretirajući, dolazi do zaključaka i rješenja za probleme i krize, bolje razumije sebe i situaciju u kojoj se nalazi i dobiva pogled na situaciju izvan vlastitih okvira. Drugi oblik razvojne biblioterapije stavlja naglasak na razgovor i diskusiju o pročitanoj unutar biblioterapijske grupe. Uloga biblioterapeuta je odabrati određenu literaturu i pažljivo i temeljito osmisliti vođenu raspravu, kako bi se grupa održala na pravom putu, ne udaljila od teme i izvukla valjani zaključak. Voditelj biblioterapije poticajnim pitanjima otvara razgovor o pročitanoj djelu i stvara prostor za izražavanje. Njegov zadatak je i stvoriti opuštenu i ugodnu atmosferu u kojoj će se pojedinci osjećati slobodno za izražavanje misli i doživljaja. Razgovor nakon čitanja dobar je putokaz pojedincima da shvate ono nejasno i nedorečeno u knjizi, ali i bogato iskustvo dijeljenja misli o pročitanoj jedni s drugima.

Bašić (2011: 18) izdvaja i druge podjele biblioterapije na razvojnu interaktivnu biblioterapiju, kliničku interaktivnu biblioterapiju i kreativno pisanje. *Razvojna kreativna biblioterapija* referira na upotrebu literature i kreativnog pisanja s djecom, odraslima i starijim osoba za razvoj i osobni rast kada se radi sa zdravom populacijom u okruženjima kao što su škole, rekreativni centri, knjižnice i domovi zdravlja (Bašić, 2011: 18). *Klinička interaktivna biblioterapija* podrazumijeva korištenje literature i kreativnog pisanja u psihijatrijskim ustanovama, zajednicama i centrima za mentalno zdravlje, čiji je cilj zdravlje i osobni razvoj. *Kreativno pisanje* uključuje samostalni rad pojedinca u svrhu razvijanja spoznaje o samom sebi, a različiti žanrovi otkrivaju pojedincu potrebe i želje.

3.5. Proces biblioterapije

Proces biblioterapije aktivira se kada se procjeni da bi za pojedinca s određenim problemom takav način intervencije bio prigodan i učinkovit (Škrbina, 2013: 229). Kada pojedinac iznese vlastiti problem terapeutu, terapeut u suradnji s klijentom i članovima tima dogovara ciljeve i tijek procesa biblioterapije. Klijent je aktivni član procesa biblioterapije koji čita, gleda ili sluša određene materijale, o kojima zatim diskutira i raspravlja s članovima grupe i terapeutom. Problem pojedinca se analizira, a pojedinac

dobiva uvid u vlastite probleme i podiže stupanj razumijevanja okoline i samoga sebe. Idealan tijek procesa završava spremnošću pojedinca na mijenjanje vlastitog ponašanja. Proces biblioterapije sastoji se od četiri faze kroz koje pojedinac prolazi, a to su identifikacija, projekcija, katarza i uvid (prema Škrbina, 2013: 230).

Identifikacija kao proces započinje vezom koju čitatelj ili gledatelj stvara s likovima iz priče. Povezanost s likovima iz priče omogućuje pojedincu kao čitatelju da proširi vlastito gledište kako njegova situacija nije izolirani problem i da postoje i drugi koji su iskusili iste ili slične probleme. Kroz identifikaciju pojedinac može prepoznati sebe, njemu blisku osobu ili situaciju u priči, koja tada postaje dio njega, njegove mašte i pobuđuje emocije, doživljava, misli i reakcije i pruža informacije koje mu mogu pomoći u shvaćanju sebe, drugih i okoline. Povezujući se s pričom i likovima unutar priče, pojedinac je manje sklon negativnom mišljenju o sebi i razvija vrijednosti i društvene stavove. Identifikacija je osobito bitna u radu s djecom, koji se vrlo brzo i lako povezuju s likovima i događajima, a kroz doživljaj priče i proživljavanje emocija proširuju svoj repertoar mehanizama za suočavanje sa stresom. Ova faza bitna je za nastavak procesa biblioterapije.

Iduća faza procesa je *projekcija*. Problem pojedinca prenosi se izvan njegove ličnosti, što utječe na mogućnost preispitivanja vlastitih stavova i tuđih reakcija. Čitatelj, projicirajući sebe i svoje osjećaje u lik, promatra vlastiti problem iz perspektive lika s kojim se identificirao. Na taj način može sigurno sagledati situaciju, bez straha od kritike drugih ljudi, procijeniti vlastito i tuđe ponašanje, kao i isprobati razne alternative rješenja problema.

Kroz fazu *katarze* pojedinac se oslobađa nakupljenog stresa, napetosti i emocija koje stvaraju u njemu pritisak. Do katarze dolazi kada čitatelj dijeli emocije s likom s kojim se identificirao, kada suosjeća s njime i proživljava sve što proživljava i lik iz priče. Kako radnja odmiče, čitatelj doživljava emocionalno rasterećenje, a poistovjećivanje s likom ne izaziva realnu bol i patnju, već svijest da se nešto što se događa njemu, događa i drugima. Često, uz poistovjećivanje s likom, čitatelj počinje razumijevati motive koji tjeraju lika na određeno ponašanje i opcije koje mu preostaju, što uvelike može utjecati na način shvaćanja svojih postupaka i motiva. Mnogi pisci upravo smisao književnosti vide u doživljaju katarze u čitatelja.

Posljednja faza procesa biblioterapije je *uvid*. Čitatelj u ovoj fazi postaje svjestan kako njegov problem ne mora ostati statičan i da postoji način rješavanja problema i izlaska iz krizne situacije. Uvid daje mogućnost čitatelju da analizira lik i događaje oko njega, a potom razvija mišljenje o ponašanju i stavovima lika koje koristi za rješavanje problema. Čitatelj se tada stavlja u poziciju promatranja lika, istodobno shvaćajući da sam ima kontrolu nad situacijom, što mu omogućuje promjenu vlastitog ponašanja i stavova u svrhu dobrog ishoda. Pojedinaac postaje spremniji na izazove koje život stavlja pred njega i otvoreniji promjeni osobnosti i ponašanja.

Cronje (1993) navodi kako je proces biblioterapije usko vezan uz potrebe i motive čitatelja – materijalne, duhovne i socijalne potrebe, potrebe za samoaktualizacijom, opuštanjem i estetikom. Kako bi proces biblioterapije bio uspješan, potrebe pojedinca moraju biti identificirane.

Voditelj procesa biblioterapije mora imati usvojene određene vještine i znanja kako bi biblioterapija bila učinkovita i kvalitetna. Terapeut mora imati razvijene verbalne i neverbalne vještine komunikacije, imati određena znanja iz područja književnosti, psihologije i savjetovanja, imati znanja o ključnim ciljevima procesa i razumijevanje osnovnih smjernica potrebnih za promicanje povoljnih ishoda. Pri odabiru literature ili medija kojim se koristi mora biti svjestan dobi grupe s kojom radi, ali i karakteristika osobnosti grupe i njihovih želja. Moraju ga krasiti karakteristike poput empatičnosti, iskrenosti i otvorenosti, duhovitosti, emocionalne stabilnosti, objektivnosti, samopouzdanja, sposobnosti za promjenu i zdrave prosudbe. U procesu biblioterapije važno je da terapeut razumije problem ili kriznu situaciju pojedinca te da izgrađuje odnos s grupom ili pojedincem temeljen na povjerenju i strpljenju. Na terapeutu je odgovornost odabira prave literature i medija koji će koristiti za proces biblioterapije. Dakako da cijeli proces biblioterapije ne ovisi samo o odabiru pravog medija, već ovisi i o sposobnosti terapeuta da potakne razgovor i izražavanje nakon korištenja medija, odnosno o detaljnoj i planskoj pripremi pitanja i smjernica za razgovor nakon čitanja, gledanja ili slušanja koje moraju voditi grupu ili pojedinca kroz sve faze procesa postepeno. Način na koji osmišljava terapiju mora voditi k boljim rezultatima grupe u rješavanju problema na prihvatljiv i poželjan način, k povećanju pozitivnih stavova i boljoj prilagodbi pojedinca. Svoja znanja i vještine terapeut mora konstantno nadograđivati novim, prateći najnovija

istraživanja, informacije i trendove o biblioterapiji, kako bi održao uspjeh u njenoj uporabi.

U procesu biblioterapije terapeut može koristiti različite strategije čitanja i aktivnosti koje se provode nakon. U radu s djecom najprikladnije je čitati štivo naglas, dok starija djeca i odrasle osobe mogu samostalno ili u parovima čitati literaturu.

3.6. Vrste medija za korištenje u biblioterapiji

Primijeniti neodgovarajuću knjigu ili koji drugi medij u procesu biblioterapije može imati lošije učinke nego ne koristiti se knjigom uopće. Nakon što terapeut definira problem s kojim se suočava grupa ili pojedinac, slijedi važan korak odabira pravog i korisnog medija. Medij mora odgovarati zahtjevima pojedinca i grupe, ali i razvojnoj dobi pojedinca i grupe. Sljedeća pitanja koja su formirali Carlson (2001) i Cartledge i Kiarie (2001) mogu se koristiti pri odabiru odgovarajuće literature: „Je li priča jednostavna, jasna, kratka, uvjerljiva?“, „Je li razina čitanja odgovarajuća razvojnoj razini?“, „Je li priča prikladna trenutnim/relevantnim osjećajima, potrebama, interesima i ciljevima?“, „Pokazuje li priča kulturalne raznolikosti, razlike spola i osjetljivost na agresiju?“ (Škrbina, 2013: 226). Raznolikost vrsta medija daje voditelju biblioterapijskog procesa pravo bogatstvo u odabiru sredstva rada. Mediji koji se mogu koristiti u procesu su književni tekstovi (proza, poezija, bajke, basne, narodne pripovijetke, anegdote, legende, priče za djecu, mitovi itd.), različiti audio-vizualni materijali, maštoviti predmeti, a uključuju i raznolikost književnih izražajnih sredstava, poput metafore, usporedbe, alegorije, ritma, rime itd.

Važni čimbenici u odabiru literature su osjetljivost, realnost i iskrenost u prikazivanju određene teme i omogućavanje pojedincu sigurne udaljenosti od samoga sebe. Pojedinac lakše razgovara o izmišljenom liku nego o sebi i vlastitim problemima (Stamps, 2003 u Škrbina, 2013: 226). U radu s djecom vrlo je važan vizualni aspekt odabira knjige s kojom će se raditi. Veličina knjige, boje u knjizi, izgled i oblik tekstualnog i likovnog sadržaja, težina teksta, vrsta i veličina fonta su elementi koji privlače ili odvlače djetetovu pažnju i koji igraju ulogu u načinu na koji djeca komuniciraju s knjigom. Dobro

odabrana literatura prilagođena dječjem uzrastu, interesima i problemima potaknut će ih na spontano izražavanje o doživljajima i osjećajima likova iz teksta, ali i na izražavanje vlastitih misli i osjećaja. Čak i djeca koja pokazuju određen otpor prema slobodnom izražavanju, putem pravog medija mogu spontano krenuti govoriti o svojim mislima i osjećajima. Rubin (1978 u Škrbina, 2013: 226) navodi nekoliko načela za odabir kvalitetnog medija koji će se koristiti u razvojnoj ili kliničkoj biblioterapiji: materijali koji će se koristiti trebaju biti poznati terapeutu i detaljno iščitani; kod odabira materijala terapeut treba voditi računa o trajanju čitanja određenog materijala te je poželjno koristiti materijale koji su lagani za čitanje i za prisjećanje na pročitano; materijali se trebaju odnositi na problem pojedinca, no nije nužno da je tema djela identična problemu pojedinca; izbor materijala trebao bi biti u skladu s čitalačkim sposobnostima pojedinca; materijal treba biti odabran sukladno kronološkoj i emocionalnoj dobi pojedinca; materijali se trebaju birati prema čitalačkim preferencijama pojedinca; materijal treba biti odabran prema raspoloženju i osjećajima pojedinca; pažljivo odabrani crtani filmovi i stripovi također su prikladni materijali u biblioterapiji. S obzirom na različite vrste medija koje se mogu koristiti u biblioterapiji, u nastavku rada bit će spomenuti književni oblici za korištenje u biblioterapiji te audio-vizualni oblik, film, kao suvremeni medij.

3.6.1. Poezija

Poezija je jedan od književnih oblika koji se može koristiti u biblioterapijskom procesu. Dijeli se na dječju i odraslu, a međusobno se razlikuju po mnogim karakteristikama. Dječja poezija razlikuje se od poezije za odrasle po jednostavnosti, kratkoći i funkcionalnosti, razumljivosti i otvorenosti, a teme su uzete iz svakodnevnog dječjeg života, poput igre, upoznavanje okoline i prirode, dječje potrebe i želje i slično. Glavna obilježja dječje poezije su didaktičnost (pjesme često završavaju poukom), narativnost (svaka pjesma oblikovana je kao priča), čvrsta forma (stihovi su najčešće sedmerci ili osmerci) i pravilna rima. Dječja poezija pojavljuje se u različitim oblicima: uspavanke, brojalice, bajalice, nabrajalice, zagonetke, brzalice. Svaki oblik ima drugačije karakteristike. Brojalice, nabrajalice i brzalice su ritmične, dinamične i brze, nastaju u igri

i često nemaju smisla. Uspavanke su prve pjesme koje dijete čuje, a prepoznatljive su po stihovima koji se ponavljaju, nonsensnim riječima i umirujućem tonu kojim odišu.

Na početku govora o biblioterapiji spomenuta je i poetska terapija. Poetska se terapija koristi poezijom za zadovoljavanje zdravstvenih i edukativnih potreba pojedinca i kao nadahnuće za otkrivanje sebe. Brogan (1993. u Bašić, 2011: 27) tvrdi da su za poeziju najvažnije pojačane emocije i slikovito mišljenje, a Nemoianu (1993. u Bašić, 2011: 27), ukazujući na romantičare, kaže da je poetski jezik, bilo u prozi, stihu ili na sceni, dao najbolji prostor za odgovor na stvarnost modernog vremena. Obilježja poezije, kao što su stilske figure, slikovitost i metafore, daju pojedincu mogućnost da se izrazi, da govori o onome o čemu ne voli govoriti. Naglasak u poetskoj terapiji nije na literarnoj vrijednosti poezije, već na pojedincu, doživljavanju osjetila, otpuštanju emocija i dolasku do katarze i uvida. Istraživanja poetske terapije dokazala su njenu učinkovitost i utjecaj na jačanje imuniteta, osnaživanje duhovnog stanja čovjeka i u prevenciji stvaranja bolesti. Poetska terapija može biti poveznica s drugim ljudima koji dijele slične probleme, koji su usamljeni ili napušteni, a koji mogu pomoći pojedincu da osnaži vlastiti identitet. Tako poezija postaje komunikacijsko sredstvo za predstavljanje sebe, svog mišljenja i osjećaja. Poetska terapija je interaktivni proces s tri važne komponente, a to su literatura, voditelj i klijenti (Bašić, 2011: 43). Pjesma je medij kojim terapeut potiče emocionalne reakcije i razgovor temeljen na asocijacijama i osjećajima koje su stihovi potaknuli kod pojedinca. Dvije specifične tehnike poetske terapije su ekspresivno pisanje i dnevničko pisanje. Ekspresivno pisanje osigurava pojedincu slobodnije izražavanje osjećaja i dobivanje smisla za red i realnost kroz slobodno pisanje ili propisano pisanje, kada terapeut daje posebne upute za formu i sadržaj (pr. „Ja sam...“ ili „Kad sam sama...“). Oblik propisanog pisanja osobito je koristan u radu s djecom i adolescentima. Jedna od tehnika ekspresivnog pisanja je pisanje asocijacija na tematsku riječ koje kasnije povezuje s osjećajima, ljudima, sjećanjima, mjestima i slično. Druga tehnika, dnevničko pisanje, čin je zapisivanja misli i osjećaja da bi se moglo ići kroz probleme i doći do dubljeg razumijevanja sebe ili događaja u svom životu (Bašić, 2011: 59). Pisanje dnevnika osigurava pojedincu sagledavanje iskustva, vlastitih reakcija i percepcije, što dovodi do smanjenja napetosti i jačanja cjelokupnog zdravlja osobe.

Zvuk riječi nosi ljekovitu notu. Konstantin Stanislavski napisao je da su samoglasnici rijeke duše, a suglasnici obale (Bašić, 2011: 54). Svatko definira riječi na sebi svojstven način, a time pojedinac definira i samog sebe. Korištenje riječi također oblikuje čovjeka i njegov unutrašnji svijet. Različiti glasovi kojima pojedinac opisuje svoje osjećaje – dugi, kratki, otegnuti, umirujući, brzi, spori – opisuju i njegovu osobnost, ali i potiču reakcije ostalih, stvaraju „malu kišu“ ili „veliku oluju“. Poezija u sebi nosi bezbroj emocija odjednom koje drži u suglasju, a koje su potrebne pojedincu da vrate ritam i ravnotežu unutrašnjeg svijeta.

3.6.2. Bajka

Bajka je, prema *Hrvatskoj enciklopediji*, kraća usmena ili pisana, pučka ili umjetnička, pripovjedna vrsta čvrsto strukturirane radnje, prepoznatljiva skupa likova i skromno raščlanjena prostora događanja (prema Krišto, 2017: 15). Ovu književnu vrstu karakteriziraju čudesna i nerealna zbivanja, stvarni i nestvarni likovi i predmeti, čvrsta forma koja uvijek završava sretno, stroga podjela na dobro i zlo, tipizirani likovi, upotreba stalnih epiteta i arhaičnog jezika, korištenje naracije i dijaloga više nego opisa te uljepšavanje svijeta. Svijet bajki je živ, pun duha i čudesnih događanja, koji se suprotstavljaju stalnoj svakodnevicu pojedinca, a nudi vječnu pozitivnost, okrenutost k dobru i primjere za odnos prema problemima, isprepletene u neobičnim i fantastičnim situacijama (ibid.). Prema tome su bajke vrlo pogodna literatura za proces biblioterapije s djecom, jer potiču razvoj mašte, razvoj estetskih i etičkih osjećaja, pomažu u idejama o rješavanju problema i okretanju k dobru i vode dijete kroz razne pustolovine likova koje, suočavajući se s barijerama na putu, dođu na cilj uspješno i sretno. Uloga biblioterapeuta vrlo je važan čimbenik u recepciji bajke. Uz odabir umjetnički vrijedne bajke, terapeut treba pomoći djetetu u razumijevanju sadržaja bajke, u tumačenju likova, njihovih karakteristika i postupaka. Slušajući bajku, pojedinac može uočiti kojim i kakvim putem lik ide, sa čime se susreće, protiv čega se bori, što mora učiniti kako bi prešao prepreku, koje tehnike i koja ponašanja koristi da dođe do cilja. Iako je to nestvarni svijet, događaji i zbivanja bajke mogu se preslikati na život i razvoj svakog čovjeka. Put bajke je put

osobnosti koja se razvija (Velički, 2013: 29 u Krišto, 2017: 23). Djetetu, stoga, nije potrebno racionalno analizirati bajku, već ju ono, oslušujući, doživljava putem osjetila i povezuje s vlastitim iskustvom, na temelju čega i postaje svjesni dionik vlastitog razvoja osobnosti.

3.6.3. Basna

Basna je pripovjedna književna vrsta koja sadrži elemente epike u svojoj strukturi, odnosno u događajima, likovima i fabuli, ali se zbog dijaloškog načina izražavanja približava i drami. Dijalog je primarna pripovjedna tehnika basne, a temelji se na konfliktu, odnosno sukobu među likovima. Basne na satiričan način prikazuju ljudsko ponašanje, djeluju na moral ljudi, ismijavaju ljudske nedostatke i mane, kao i pojave u društvu (Škrbina, 2013: 228). Glavni likovi u basnama uglavnom su životinje koje utjelovljuju određene ljudske osobine ličnosti i karakteristična ponašanja. Svaki lik u basni predstavlja jednu tipičnu ljudsku crtu, a određene ljudske osobine prikazane se u obliku specifičnih životinja, kao što se naivnost prikazuje u liku ovce, lukavost u liku lisice, okrutnost u liku vuka i slično. S obzirom da životinjske osobine nalaze izvor u ljudskima, bitno je naglasiti sagledavanje prenesene slike, ne konkretne. Uz uobičajenu kompoziciju – uvod, zaplet, vrhunac, rasplet, kraj – basne sadrže i neizostavni element, pouku. Pouka se može pojaviti prije samog početka fabule, kao komentar o događajima i zbivanjima u basni ili na kraju basne, u obliku poslovice. Njezina je uloga ukazati na poželjne, dobre i pozitivne osobine i upozoriti čitača na one nepoželjne i loše osobine.

Basna kroz pouke i sudbine likova djeluje na oblikovanje moralnosti, etičnosti, socijalno prihvatljivog ponašanja i na razvoj i spoznavanje životnih vrijednosti. Basnom se djecu može uvesti u etičku problematiku i pritom utječe na formiranje stavova o dobru i zlu, pravdi i nepravdi, istini i lažni. Slikovitost basne pomaže djeci razlučiti dobro ponašanje od lošeg i primijeniti pouku na vlastito životno iskustvo.

3.6.4. Pustolovni roman i realistička priča

Pustolovni romani privlačni su djeci zbog uzbudljivosti, neočekivanih događaja i preokreta, dalekih mjesta prema kojima junaci putuju i osobina koje krasi junake, a to su odvažnost, sposobnost, jakost, odlučnost, ali i strah i zbunjenost, koji su djeci često bliski i poznati. Pustolovine i avanture odvlače djecu iz svakodnevnice i monotonije u kojoj se nalaze. Karakteristike koje pustolovni roman ima su romantika prostora, izvanredna situacija i posebna vitalnost likova, koji su najčešće moreplovci, gusari, kauboji, tragači za blagom, robijaši, istraživači, usamljenici ili pustolovi svih vrsta (prema Škrbina, 2013: 229). Što je pustolovina uzbudljivija, puna preokreta i napetosti, a junak sposobniji i zanimljiviji, pustolovni roman bit će privlačniji. Prema Žeko (2008 u Škrbina, 2013: 229), pustolovina ili avanturistika je bitan dio dječje psihe. Djeca maštaju o raznim pustolovinama za kojima i sami vape, a upravo im te slike mogu omogućiti lakše suočavanje s realnošću svijeta i zadovoljiti unutarnje potrebe.

S druge strane, realistička priča obrađuje motive iz stvarnog života i okruženja u kojem djeca žive. Obrada realističke pripovijetke vodi k prepoznavanju određenog prihvatljivog ponašanja i poučavanju, ali u prvom redu i k odgoju u vidu književnosti i jezika. Doživljavanje realističke priče mora biti motivirano, metodički i terapijski osmišljeno i vođeno kako bi se dijete što bolje osposobilo za samostalnu komunikaciju s literarnim tekstom (Škrbina, 2013: 229).

4. Filmoterapija

Film je audiovizualni medij bogatog pripovjednog potencijala. Iako je češće poznat kao medij čiji je primarni cilj zabava, razbibriga i bijeg od stvarnosti, film je, prije svega – umjetnost, a danas je poznat i kao medij koji se koristi u terapijske svrhe čiji je cilj educirati, obnoviti, ohrabriti, poučiti, prenijeti poruku, potaknuti, dati nadu i probuditi osjećaje. Sever Globan u svojem članku navodi kako je film medij koji kroz priču koju pripovijeda, poučava komunicirajući putem slika, simbola i metafora čiji skupni utjecaj može dovesti do duhovnog rasta (Sever Globan, Bošnjaković, 2016: 221). Kao posljedica upotrebe filma u terapijske svrhe nastao je novi oblik terapije koji se naziva filmoterapija. Filmoterapija je kreativna terapijska tehnika u kojoj terapeut koristi film kao metaforu radi postizanja unutarnjeg uvida, sazrijevanja, promjene, izlječenja (Sever Globan, Bošnjaković, 2016: 222). Terapija filmom može se smatrati dijelom ili nadogradnjom duge tradicije liječenja i korištenja knjige kao terapije, odnosno biblioterapije, s obzirom da filmoterapija još ne postoji kao službeni oblik terapijske prakse potkrijepljen istraživanjima i eksperimentima. Oba medija, književnost i film, koriste metaforu i simboliku koja udaljava čovjeka na trenutak od vlastitih problema, stavlja ga u središte radnje kao protagonista što donosi nova mišljenja, mogućnosti i rješenja nepoznate ili teške situacije. Jedina razlika filma i književnosti je medij kojim se koriste za prenošenje priče. Književnost koristi pisanu riječ koja stvara umne predodžbe u slušatelju/čitatelju, a film je osjetilni medij koji umne predožbe gradi temeljem većeg broja osjetila.

Film se koristi kao medij u brojnim psihoterapijskim pravcima kao što su psihoanaliza, psihodinamika, kognitivno-bihevioralnom, humanističkom i logoterapijskom pravcu, individualnoj, grupnoj i obiteljskoj terapiji, terapiji s parovima, mladima i djecom. Kao i knjiga, film zahtijeva stručnost i kompetentnost u organizaciji rada prije i poslije gledanja filma. Prilikom odabira kvalitetne filmske projekcije, osoba koja provodi terapiju mora nekoliko puta pažljivo pogledati film kako bi izvukla sve informacije i poruke koje bi gledatelji mogli povezati ili zaključiti i na taj način pripremiti jasne odgovore na moguće nedoumice gledatelja. Važno je voditi računa i o primjerenosti filma, s obzirom na životne okolnosti gledatelja. Neovisno o poruci koju glavni lik šalje, gledatelj obraća pažnju i na sporedne likove koji mogu poslati krivu poruku i ostaviti

pogrešan učinak na gledatelja, primjerice negativni likovi. Terapeut bi pri odabiru filma trebao obratiti pažnju na kompatibilnost lika i gledatelja i osigurati da film prikazuje razne likove koji mogu poslužiti kao uzori i realistične mogućnosti koje gledatelj može primijeniti u vlastitoj situaciji. Svrha filmoterapije je izazvati emocije kod gledatelja, stoga je bitno razmotriti koje bi sve emocije film mogao pobuditi. Iako je cilj filmoterapije dovesti sudionika do sreće i zadovoljstva, film treba sadržavati prikaze raznovrsnih emocija kako bi sudionici mogli u što većoj mjeri identificirati i prepoznati vlastite emocije.

Filmoterapija se u praksi definira kao terapijska metafora čiji je cilj podučiti, savjetovati i kroz metaforički jezik srušiti obrambene mehanizme sudionika filmoterapije. Metafora utječe na podsvijest pojedinca, aktivirajući njegov asocijativni mehanizam stvaranjem novih svjesnih odgovora i oblika ponašanja. Pojedinaac se tako kroz metaforu identificira s filmskom pričom i likovima i može primijeniti moralne implikacije priče na vlastiti život, što pomaže u procesu samorazumijevanja i razumijevanja okoline. Film i terapija filmom imaju pozitivne ishode u educiranju pojedinca o problemima i krizama u kojima se nalazi, unaprjeđivanju empatije i razumijevanja okolnosti i gledišta drugih ljudi, stvaranju alternativnih oblika misli i djelovanja, poticanju komunikacije i izražavanja misli i osjećaja i u pružanju osjećaja sigurnosti i optimizma.

4.1. Filmoterapija s djecom predškolske dobi

Sever Globan (2016, prema Lindi Berg-Cross i suradnicima) u svojem članku izdvaja četiri koraka u procesu filmoterapije koji će biti objašnjeni u okviru rada s djecom. Prvi korak predstavlja svjesnost problema ili moguće teškoće s kojima se pojedinac nosi kako bi mogao povezati svoje stanje s filmom kojeg će gledati. U radu s djecom osvješćivanje problema ili teškoće počinje aktivnostima na tu temu koje odgojitelj osmišljava u okviru plana i programa. Primjerice, odgojitelj primjećuje izbjegavanje navika za održavanje higijene u djece, što može iskoristiti kao podlogu za projekt o važnosti zdravlja tijela. Aktivnosti se mogu organizirati po centrima i mogu sadržavati razne oblike zadataka koje će dijete uputiti u istraživanje ideja, teme i koncepta projekta.

Aktivnosti mogu biti raznolike, od usko vezanih uz samu temu filma do istraživanja elemenata koji se pojavljuju u filmu, kao što su boje i glazba. Ove aktivnosti uvode djecu u drugi korak procesa filmoterapije, odnosno istraživanje i pronalaženje novih ideja i mogućnosti za rješavanje problema. Treći korak odnosi se na pripremu djece na gledanje filma. U odraslih bi to bio razgovor o predloženom filmu, dok odgojitelj djecu priprema vježbama opuštanja i usmjeravanja pažnje na ono što slijedi. Odgojitelj može zadati i zadatke na koje dijete treba obratiti pažnju tijekom gledanja filma. Također, uvođenje u aktivnost gledanja filma može biti posebnije od uvođenja u druge aktivnosti, jer se želi naglasiti važnost i značaj te aktivnosti. Stoga se atmosfera treba prilagoditi kao onoj u kino dvorani ili kazalištu. Djeca će pritom moći usmjeriti pažnju na ono na što ih je odgojitelj uputio. Četvrti korak slijedi nakon gledanja filma i odnosi se na razgovor o filmu, doživljajima, osjećajima koje je film probudio, postavljanje pitanja i traženje poruke koju film šalje. Neposredno poslije gledanja filma važno je gledateljima omogućiti emotivno-intelektualnu stanku, kako bi se vratili u stvarnost i pokušali procesuirati ono što su upravo pogledali. Možda se čini kako to nije potrebno djeci koja gledaju animirane filmove (popularno zvane „crtići“), no na njih ti filmovi jednako ostavljaju doživljaj kao ozbiljni filmovi na odrasle osobe.

Razgovor s djecom o filmu započinje izražavanjem doživljaja i osjećaja, što su vidjeli, čuli i osjetili. Ovo je prilika odgojiteljima da upoznaju različitost dječjih emocija i doživljaja, što mogu iskoristiti za daljnje aktivnosti ili za povezivanje s djecom. Nakon izražavanja osjećaja, slijedi kratka interpretacija filma, razgovor o važnim aspektima filma, temi i porukama koje film nosi. Djeca predškolske dobi izražavaju svoje znanje i vještine kroz stvaralački rad, stoga je, uz razgovor, važno ponuditi i raznovrsne kreativne aktivnosti kroz koje će djeca izraziti ono što su netom gledala i doživjela. Te aktivnosti su prilika da djeca kroz igru i stvaralaštvo promisle o bitnim porukama iz filma, poistovjete se s njima i nađu način kako ih primijeniti u vlastitom životu.

U okviru prakticiranja filmske terapije s djecom predškolske dobi, proces gledanja filma uz aktivnosti, koje su prethodile i slijedile gledanju filma, pozitivno utječe na osiguravanje dobrobiti djeteta, njegov cjelokupni razvoj, odgoj i učenje i na razvoj ključnih kompetencija, što bi trebalo biti zadovoljeno u svim ustanovama ranog i predškolskog odgoja, sukladno ciljevima Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski

odgoj i obrazovanje. Osiguravanje dobrobiti djeteta je multidimenzionalni, interaktivni, dinamični i kontekstualni proces kojim se integrira zdravo i uspješno individualno funkcioniranje i pozitivni socijalni odnosi u kvalitetnom okruženju vrtića, a uključuje osobnu, emocionalnu i tjelesnu, obrazovnu i socijalnu dobrobit djeteta (prema Nacionalnom kurikulumu, 2014: 24). Razumijevanje dobrobiti zahtijeva psihološku, pedagošku i didaktičku utemeljenost, promišljajući o različitim sadržajima i područjima učenja prilikom planiranja odgojno-obrazovnog procesa, a koji su integrirani u sve segmente zajedničkog življenja djece i odraslih u okruženju vrtića. Odgojitelji bi, vođeni Nacionalnim kurikulumom, u svoj plan i program trebali uvrstiti raznolike sadržaje, ne radi samih sadržaja, već radi kompleksnosti i raznovrsnosti učenja djeteta. Osiguravanje cjelokupne dobrobiti djeteta zahtijeva predanost odgojitelja na istraživanje novih metoda učenja koji doprinose produbljivanju i bogaćenju djetetovog znanja, razumijevanja, kritičkog mišljenja i izražavanja.

Filmoterapija, iako još nije rašireni oblik rada s djecom predškolske dobi, uvelike obogaćuje djetetov pogled na sebe i svijet oko njega. Drugi važan cilj Nacionalnog kurikuluma je cjelovit razvoj, odgoj i učenje i razvoj ključnih kompetencija što se temelji na shvaćanju djeteta kao cjelovitog bića čija je priroda učenja specifična i razlikuje se od djeteta do djeteta. Nacionalni kurikulum posvećuje posebnu pažnju razvoju osam ključnih kompetencija, po preporuci Europske komisije¹, koje predstavljaju temeljno polazište za razvoj svih ostalih kompetencija, kao i temelj za cjeloživotno učenje. Ključne kompetencije su: 1. Komunikacija na materinskom jeziku; 2. Komunikacija na stranom jeziku; 3. Matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju; 4. Digitalna kompetencija; 5. Učiti kako učiti; 6. Socijalna i građanska kompetencija; 7. Inicijativnost i poduzetnost; 8. Kulturna svijest i izražavanje.

Procesom filmoterapije utječe se na razvoj svih kompetencija, a poseban se značaj stavlja na razvoj digitalne kompetencije. Iako je osnova digitalne kompetencije upoznavanje djeteta s informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i mogućnostima njezine uporabe u različitim aktivnostima, upoznavanje djeteta s novim medijima, produbljivanje znanja o starim medijima i osiguravanje medijske pismenosti svakako ulaze u okvir razvoja digitalne kompetencije. Film, kao i svaki drugi medij, zahtijeva

¹ Izvor: Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning (2018).

pismenost i usmjerenje, posebno u radu s djecom predškolske dobi. Kvaliteta susreta djeteta s televizijom, animiranim filmovima, „crtićima“, informativnim i dokumentarnim sadržajima ovisi o spremnosti i pismenosti odraslih osoba u njegovom okruženju koji će pružiti primjer ophođenja s takvom vrstom medija i uputiti na promišljeno upijanje informacija iz medija.

Takav način ponašanja opisuje se pojmom medijske pismenosti koja je definirana kao „sposobnost pristupa, analize, vrednovanja i odašiljanja poruka posredstvom medija“ (Aufderheide u Zgrabljic Rotar, 2005: 1). Medijska pismenost polazi od shvaćanja medija kao pozitivnih izvora informacija i zabave za čije je kvalitetno korištenje potrebno usvojiti i osvijestiti različita znanja i vještine. Takav pristup zahtijeva i podržava radoznalost, kreativnost, kritičko mišljenje i stalno propitivanje koje otvara nove prozore u svijet i omogućava promjenu pojedinca, drugih i društva koje ga okružuje (Ćosić Predrag, 2019: 4). Medijska pismenost je multimedijalna i zahtijeva razvijanje kognitivnih, etičkih, estetskih i filozofskih vještina i znanja da bi medijski korisnici imali veći nadzor nad medijima i veće znanje o načelima prema kojima mediji djeluju (Zgrabljic Rotar, 2005: 2). Važnost razvoja potrebnih znanja i vještina za dobro postupanje s medijskim sadržajima prvi je prepoznao UNESCO, organizacija Ujedinjenih naroda, sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada je potaknuo uvođenje obrazovanja za medije na međunarodnoj razini. Do danas je sve više prisutna potreba za medijskim obrazovanjem, kako mlađih tako i starijih generacija. Kako koristiti medije i birati medijski sadržaj djeca najprije uče po primjeru svojih roditelja, a zatim i odgojitelja i učitelja. Odgojitelji planskim aktivnostima i pružanjem sadržaja mogu približiti medije djeci i usmjeriti njihovo ponašanje k aktivnom gledanju i korištenju medija. Pružanjem kvalitetnih animiranih filmova, crtica, dokumentarnih i informativnih emisija, djeca dobivaju uvid u širi spektar filmskih opusa te i sami mogu preporučiti gledanje istih u obiteljskom okruženju. Također, odnos djeteta prema medijima u kasnijoj dobi uvelike ovisi o iskustvu s medijima u ranoj dobi.

4.2. Kvalitetan filmski sadržaj za djecu predškolske dobi

U procesu filmoterapije važno je odabrati kvalitetan i sadržajno bogat film. Djeca imaju pravo na jasne, zanimljive i raznovrsne medijske sadržaje koji se odnose na djecu, ne na odrasle. Stoga, za odabir filma, odgojitelj mora posjedovati znanja o razvojnim osobinama djece svoje odgojne skupine, njihovim interesima i željama, mogućim problemima s kojima se suočavaju, njihovim metodama i strategijama učenja i njihovim osjećajima i potrebama. To znači da odgojitelji trebaju omogućiti djeci pristup raznolikim filmskim sadržajima i žanrovima.

UNICEF donosi priručnik „Kako komunicirati s djecom“ (2013), odnosno zbirku materijala koja objedinjuje saznanja iz područja razvojne psihologije i medijskih studija s analizama medijskih proizvoda za djecu kako bi pružila informacije o različitim fazama dječjeg života, što i na koji način prenositi djeci različitih dobnih skupina i kako iskoristiti moć medija u preživljavanju, razvoju, sudjelovanju i zaštiti prava djece na pozitivan, poticajan i zabavan način. Priručnik donosi izvještaje i primjere dobre prakse u svijetu koje su moguće uz ograničene resurse, ali veliku domišljatost i volju odgojitelja i učitelja. U priručniku se mogu naći načela i smjernice koji naglašavaju kvalitetu medija te ideje na koje se načine smjernice mogu iskoristiti u praksi.

Prvo načelo u odabiru kvalitetnog medijskog sadržaja je primjerenost medijskog sadržaja djeci i prilagođenost njihovoj dobi. Prilikom odabira sadržaja bitno je znati da dodavanje djetinjih likova ili oblika namijenjenih djeci, kao što su to stripovi ili animacije, ne znači da je nužno namijenjeno djeci. Izvor kvalitetnih i djelotvornih medijskih sadržaja je u razumijevanju osnova dječjeg razvoja i načina na koji se, zajedno s učenjem, on može što kvalitetnije poticati (Kolucki, Lemish, 2013: 28 - 29). Potrebno je koristiti jezik, likove, priču, glazbu i humor prilagođene djeci. Za djecu dojenačke dobi filmovi sadržavaju jednostavan rječnik s opisnim riječima i riječima koji opisuju osjete, sporije izmjenjivanje radnje, ponavljanje, ritam, glazbu i likove ljudi i životinja, dok su za djecu od dojenačke do šestu godinu primjereniji filmovi „brže“ radnje s jednostavnim humorom, zagonetkama, brzalicama i rimom. Svaka dobnja skupina zahtijeva novu razinu složenosti i kompleksnosti i pokazuje različite interese što se očituje u drugačijem zanimanju za likove i sadržaje.

Odabirati medijski sadržaj koji uravnotežava i uzima u obzir cjeloviti razvoj djeteta predstavlja drugo načelo u odabiru kvalitetnog sadržaja. Dijete uči uključujući sva svoja osjetila i misaone procese što upućuje na integrirane i međusobno povezane aspekte dječjeg razvoja. Odabrani medijski sadržaj može se baviti određenom temom i utjecati na određeni aspekt djetetovog razvoja, primjerice emocionalni, no dijete, uz glavnu poruku, opaža i sporedne poruke koje mogu utjecati na ostale aspekte razvoja, kao što su tjelesni, kognitivni i društveni. Zato je bitno osigurati da odabrani filmski sadržaj utječe na sva područja dječjeg razvoja kroz glavne ili namjerne poruke, ali i kroz one slučajne i skrivene.

Treće načelo u odabiru sadržaja nalaže usmjerenost medija prema pozitivnosti i naglašavanju kvaliteta. Medijski sadržaji trebali bi se usmjeriti na njegovanje potencijala svakog djeteta, razvijanje psihološke otpornosti, sposobnosti rješavanja problema, poticanje mašte i razmišljanja izvan okvira, stvaranje pozitivnih misli i kritičkog mišljenja. Filmski sadržaj može biti okrenut prema izgradnji vještina i podizanju svijesti o važnosti učenja, ali bi trebao utjecati i na jačanje dječjeg samopouzdanja i pozitivnih osobina koje dovode do većeg samopoštovanja i ljubavi prema učenju. Bitnije je ono što djeca mogu biti, nego što sve moraju naučiti (Kolucki, Lemish, 2013: 37). Ako je film usmjeren na jačanje pozitivne slike djeteta, on daje i uzore koji mu mogu pomoći u shvaćanju dobrobiti pozitivnog ponašanja. Tome služe uzori koje film nudi. Umjesto usmjerenosti na negativne primjere i loše ponašanje, učinkovitije je odabrati film u kojem likovi pokazuju pozitivan način razmišljanja i ponašanja, koja bi djeca mogla slijediti i oponašati.

UNICEF-ov priručnik donosi kratki pregled jednog istraživanja gledanja televizijske serije *Ulica Sezam*. Djeca su gledala epizodu *Strah od čudovišta* u kojoj lik Ernie ne može zaspati, jer zamišlja čudovište u svojoj sobi. Ernie je otpjevao pjesmu o tome kako će sve loše stvari nestati i zaspao je. Premda je zaspao na kraju, istraživanje je pokazalo kako su djeca veću pozornost usmjerila na čudovište i njegov strah, nego na umirujuću pjesmu, odnosno rješenje situacije. Takvo iskustvo dovelo je do zaključka kako rješenje mora biti jednako upadljivo kao i sukob, inače djeca neće na njega obratiti jednaku pozornost. Jedna od smjernica trećeg načela pravilnog odabira medijskog sadržaja upućuje na uključivanje djece kao aktivne i angažirane građane koji promiču pravdu.

Takav filmski sadržaj može poticati djecu na sudjelovanje u projektima, dijeljenje mogućnosti i rješenja problema u odgojnoj skupini, zajednici i obitelji, razvijanje vrijednosti, moralnosti, načela jednakosti, poštivanja i razumijevanja. Na taj način starija djeca mogu postati uzori mlađoj djeci.

Četvrto načelo upućuje na odabir medijskog sadržaja koji se bave potrebama i sposobnostima sve djece, uključujući najugroženiju skupinu. Dobri medijski proizvodi uključuju pozitivne prikaze djece različitih kultura i narodnosti, različitog socioekonomskog statusa, djecu s teškoćama u razvoju i djecu koja proživljavaju traume, patnje ili žive u izvanrednim okolnostima (Kolucki, Lemish, 2013: 42). Takvi medijski sadržaji prikazuju kako djeca iz ugroženih skupina svladavaju prepreke i nalaze kreativna rješenja što pomiče granice razmišljanja i djelovanja sve djece, osobito djece ranjivih skupina. Medijski sadržaj kojeg odgojitelji biraju treba izražavati dostojanstvo svake osobe, odraslih i djece, cijeniti razlike i prikazati raznolikost svijeta kao nešto svakodnevno, izbjegavati stereotipe i nametnute stavove o karakteristikama koje prate određene osobe, i podržavati autohtonu kulturu i tradiciju. Djeca koja se susreću s pozitivnim inkluzivnim sadržajima bolje prihvataju sebe i svijet oko sebe, mogu lakše razgovarati o razlikama u društvu i mogu se bolje povezati s različitim skupinama ljudi. Prikaz različitih kultura, tradicija i svjetonazora približava viđenje svijeta ljudi koji nisu u djetetovoj neposrednoj okolini i donosi drugačija rješenja koja mogu biti praktičnija i logičnija, a koja dovode do razumijevanja i poštivanja drugih. No, iako se danas u vrtiće sve više uključuju djeca ranjivih skupina, rijetki su kvalitetni filmovi za djecu predškolske dobi o toj temi.

Kvalitetni animirani filmovi trebali bi imati izraženu i estetsku komponentu. Film je vrsta umjetnosti. Sve tehnike kojima se autor filma koristi služe za slanje poruke i naglašavanje onog što on vidi kao važno. Animirani filmovi koriste se upotrebom likovnih sastavnica, kao što su boje, linije i geometrijski oblici, i filmskim, kadar, plan, kut snimanja, zvuk, montaža itd. Stoga se animirani film smatra kombinacijom likovne i filmske umjetnosti. Raznolikost animiranih filmova doprinosi raznolikosti doživljaja. Nerijetko je popularno obasipanje boja i upotreba glasnih zvukova u filmovima za djecu. Estetski oblikovan animirani film za djecu sadrži sve potrebne sastavnice pravodobno i u mjeri raspoređene, predstavljajući umjetnost boja, linija i zvuka. Odabir i gledanje

animiranih filmova različitih tehnika širi i bogati djetetov umjetnički pogled na filmsku distribuciju, a tako i na medije općenito.

4.3. Izbor animiranih filmova za djecu predškolske dobi

Današnji digitalno usmjereni svijet zahtijeva visoku razinu znanja i vještina potrebnih za snalaženje i sudjelovanje u društvenim, kulturnim, ekonomskim i demokratskim procesima. Ubrzani razvoj tehnologije i pojava novih medijskih i komunikacijskih platformi doveli su do osvješćivanja čovjekove potrebe za stjecanjem medijske pismenosti već od najranije dobi. Iako pedagoška struka ne preporuča korištenje digitalnih medija do šeste ili sedme godine djetetovog života, nemoguće je izbjeći njihov susret. Stoga se danas ne nameće pitanje „Kada?“, već „Kako poučiti djecu sigurnom korištenju medija i njihovu boljem razumijevanju?“.

Animirani filmovi prvi su digitalni mediji s kojima se dijete susreće. Na televizijskim programima i internetskim portalima mogu se pronaći raznovrsni filmovi i crtići, no valja obratiti pažnju na kvalitetu i ostale segmente bitne za prepoznavanje kvalitetnog medijskog sadržaja. Prvi korak u pronalaženju takvog medijskog sadržaja je informiranje i istraživanje izvora i primjera razvijanja medijske pismenosti. Jedan od izvora korisnih i primjenjivih informacija i ideja je internetska stranica udruge *Djeca susreću umjetnost u okviru filmskoga programa Sedmi kontinent*. Udruga provodi programe i projekte za djecu i mlade, odgojitelje, učitelje i nastavnike, predstavljajući važne filmske naslove, strane i domaće. Primarni cilj projekata je približiti svijet medija djeci i mladima, razvijanje filmske pismenosti kod djece, odnosno razumijevanje filma, promišljanje i radoznalost u odabiru filmova, jačanje kritičkog gledanja filma i sposobnost analize sadržaja, izražajnih sredstava i tehničkog aspekta filma. Programi se provode u suradnji s vrtićima i osnovnim školama, a posebno se mogu istaknuti i projekti u zagrebačkim bolnicama za djecu na dugotrajnijim liječenjima i projekti prikazivanja projekcija i analize filma za djecu s teškoćama u razvoju. Na mrežnim stranicama udruge mogu se naći primjeri filmova za djecu predškolske i osnovnoškolske dobi, kao i metodički materijali za nastavnike, učitelje i odgojitelje za provedbu projekata medijske

pismenosti u svojim razredima ili odgojnim skupinama. Popis prijedloga filmova za predškolce sadrži nekoliko naslova.

Prvi na popisu stoji igrani film *Crveni balon* redatelja Alberta Lamorissea. Taj kratkometražni francuski film, u trajanju od 34 minute, jedan je od najcjenjenijih i najgledanijih dječjih filmova o dječaku koji pronalazi veliki crveni balon. Film je namijenjen djeci u dobi od 6. godine, a potiče na razmišljanje o prijateljstvu, poštovanju, mašti, igri, bojama, kao i o pronalasku radosti, komunikaciji i nošenju s gubitkom.

Slika 1: *Crveni balon* (1956)

Sljedeći je animirani francusko-belgijski film *Ernest i Celestina* u režiji Stephanea Aubiera, Vincenta Patara i Benjamina Rennera. Film o neobičnom prijateljstvu medvjeda Ernesta i mišice Celestine izrađen je tehnikom vodenih boja, a primamljiv je svim generacijama. Utemeljen u seriji istoimenih knjiga, ovaj film u svojim 79 minuta potiče na razgovor o brojnim temama kao što su stereotipi i predrasude, važnost izbora i potrage za vlastitom srećom, sloboda i izražavanje sebe, prijateljstvo, povjerenje i razvoj empatije. Film, također, progovara o umjetnosti i ostalim temama iz svakodnevnog života iz kojih šestogodišnjaci mogu izvući poruku i dobre primjere.

Slika 2: *Ernest i Celestina* (2012)

Njemački animirani film *Tri razbojnika* u režiji Haya Freitagama namijenjen je šestogodišnjim predškolarcima. To je šarmantna priča o tri strašna, a ujedno smiješna i ugodna razbojnika i sirotoj djevojci Tini, koja njihov život od trenutka susreta okrene naglavačke. Film u 35 minuta progovara o temama prijateljstva, obitelji, usamljenosti, vjere u sebe i suprotstavljanju strahu.

Serijal kratkometražnih animiranih filmova *Koyaa* slovenskog redatelja Kolje Saaksida namijenjeni su mlađim uzrastima djece od 4. godine. Serijal čine kratki filmovi u trajanju od 25 minuta i pripovijedaju o neobičnim zapletima u kojima se glavni junak Koyaa nalazi dok se suočava sa svakodnevnim situacijama i predmetima koji oživljavaju. Koyaa nastale situacije rješava s optimizmom i vedrim duhom što šalje pozitivnu poruku o kreativnom traženju rješenja problema i potiču na razmišljanje izvan okvira uz pomoć mašte, dobre volje i dozu humora. Serijal Koyaa izražen je tehnikom stop animacije, a lik Koye prikazan je u obliku lutka, što ga već čini posebnijim u polju animiranih filmova.

Danska animirana serija *Miffy i prijatelji* nastala je prema serijalu knjiga Miffy danskog autora Dicka Brune. Animirana serija o malom zecu Miffy počela se emitirati 2003. godine na KRO-u, nizozemskom kanalu, čije epizode traju po 24 minute. Crtana serija namijenjena je najmlađim uzrastima, a ističe se jednostavnim bojama, pravilnim linijama i jednostavnim govorom. Izrađena je u stop animaciji, a pristupačna je najmanjima zbog edukativnih i pozitivnih poruka koje šalje.

Prema poznatoj priči za djecu Hansa C. Andersena nastao je film *Ružno pače* u produkciji Zagreb filma 1992. godine. Crtež je oblikovao i animirao Mate Lovrić, koji je

ujedno i redatelj filma, stihove napisao Zvonimir Balog, a glazbu skladao Ozren Depolo. Priča je to o maloj ptici koja trpi zlostavljanje zbog svog drugačijeg izgleda i odstupanja od većine, dok ne izraste u prekrasnog labuda. Namijenjen je starijim predškolicima jer je izvrsno polazište za promišljanje o prihvaćanju različitosti. Film traje 15 minuta i može ga se pronaći na Youtube kanalu.

Nevjerojatna priča o divovskoj kruški danski je film nastao 2017. godine kao zajednički projekt redatelja Philipa E. Lipskija, Jørgena Lerdama i Amalie Næsby Fick. Ovaj animirani film namijenjen je djeci od 6. godine i obiluje pozitivnim porukama ohrabrenja i poziva na domišljatost, prevladavanje strahova i upornost. Dva najbolja prijatelja koja kreću u avanturu života, svojim idejama i smijehom ispunit će svih 80 minuta filma, a ostavit će dovoljno prostora za kasnije promišljanje i maštanje.

Crtani film *La Linea* (hrv. Linija) talijanskog redatelja Osvalda Cavandolija predstavlja priču o junaku imenom Lui i događaje na njegovoj liniji koja nema kraja. Serijal je nastao 1969. godine prvotno kao crtić-reklama, a kasnije samostalni crtani film u trajanju od 2 do 6 minuta. Lik Lui susreće se s brojnim preprekama koje ga sputavaju i ljute, a njegove reakcije i potezi crtača izazivaju smijeh u gledatelja. Prikazuje se na crnoj pozadini, koja se ponekad mijenja ovisno o raspoloženju lika.

Slika 3: *La Linea* (1969)

Kreativna urednica i direktorica Helene Bulaja Madunić kreatorica je interaktivnih animiranih filmova *Priče iz davnine* nastalih prema bajkama poznate spisateljice Ivane Brlić-Mažuranić. Ovo pionirsko djelo mlade urednice proglašeno je najvažnijim hrvatskim kulturnim projektom 2002. godine i predstavljeno je na više od 50 festivala diljem svijeta. Svaka priča posebno je remek-djelo u kojima se isprepliću stvarni

i nestvarni likovi povezani prijateljstvom i neobičnim, čudesnim događajima. Animirani filmovi zrače čarolijom i vode u potpuno drugačiji svijet, svijet u kojem dobro uvijek nađe put i pobijedi zlo, u kojem su prijateljstvo i iskrenost važniji od sveg blaga ovog svijeta, svijet u kojem prevladava radost i mir. Filmovi su napravljeni očaravajućom animacijom, mistična glazba daje posebnu notu svakom djelu, a pripovijedanje i storytelling djeluju privlačnije no ikad. Priče su namijenjene svim generacijama, a mogu se koristiti kao izvrstan metodički i inspirativni materijal za djecu predškolske dobi (6 - 7 g.).

Češka animirana serija *A je to!*, izvorno nastala u tadašnjoj Čehoslovačkoj 1976. godine, redatelja Lubomira Beneša, namijenjena je djeci od 4. godine života. Pat i Mat dva su nespretna majstora čija je svakodnevica nerijetko ispunjena novim problemima. Svojom domišljatošću i upotrebom često neprikladnih alata dolaze do rješenja kroz humor i vedar duh. Ova lutkarska animirana serija u trajanju od 7 do 9 minuta jedna je od najomiljenijih serija svih vremena, a potiče djecu na rješavanje problema i upotrebu humora.

Internetska platforma *medijskapismenost.hr* također je jedan od izvora sadržaja kojima se podiže svijest o važnosti medijske pismenosti svih generacija kroz razne članke i tekstove. Pokretači i osnivači portala su Agencija za elektroničke medije i UNICEF, a na podizanju kvalitete medijske pismenosti u Hrvatskoj surađuju s brojnim partnerima, od kojih je jedan i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zajednički im je cilj predstaviti primjere dobre prakse iz vrtića i škola, materijale i savjete za roditelje, djecu, učitelje, odgojitelje i ostale obrazovne djelatnike, aktualne teme, trendove i izazove života u 21. stoljeću, te provjerene i ispravne informacije stručnjaka i znanstvenika. Agencija za elektroničke medije i UNICEF pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti i obrazovanja pokrenuli su projekt *Dani medijske pismenosti* koji se sastoji od raznovrsnih događanja (radionice, predavanja, projekcije, debate), proizvodnje i distribucije obrazovnih materijala i jednodnevnih radionica *Djeca upoznaju medije* u sklopu kojih djeca uče o funkcioniranju medija i nastanku medijskih sadržaja, a i sami se mogu okušati u proizvodnji edukacijskih materijala. Na portalu se, također, mogu naći preporuke kvalitetnih medijskih sadržaja za djecu, kao i savjeti kako gledati animirane

filmove za djecu. U nastavku slijede preporučeni animirani filmovi za djecu predškolske dobi.

Jedan od najuspješnijih hrvatskih crtanih serija *Mali leteći medvjedići* nastala je u koprodukciji Zagreb filma i CineGroupea 1988. godine, a počela s prikazivanjem 1990. Autori, začetnici i kreatori likova i serije su Dušan Vukotić, Pero Kvesić i Neven Petričić. Serijal kombinira fantastične pustolovine medvjedića s krilima u realističnom okruženju i potiče svijest o važnim ekološkim temama, a dobar je primjer starinske animacije stvaranja i bojanja rukom i kistom.

Profesor Baltazar još je jedna hrvatska animirana humoristična serija snimana od 1967. do 1978. godine u Zagreb filmu. Autor serijala Zlatko Grgić stvorio je lik simpatičnog znanstvenika koji uz pomoć mašte i pozitivne energije rješava probleme svojih sugrađana i svojim izumima olakšava život Baltazar-gradu. Epizode su trajanja od 5 do 10 minuta, a osobitost serije je nepostojanje negativnih likova i bilo kakve vrste nasilja što otkriva novi didaktički prihvatljiviji model crtanog filma.

Slika 4: *Profesor Baltazar* (1967)

Priču o *Pčelici Maji* osmislio je njemački autor Waldemar Bonsels objavivši 1912. godine prvu knjigu. Na temelju njegove priče nastale su brojne TV serije, filmovi, stripovi, slikovnice pa čak i video igrice i opera. Najstariji film o pčelici Maji i njezinim avanturama režirao je Wolfgang Junghans 1924. godine, a najpoznatija adaptacija priče o pčelici Maji je japanski anime serijal izvorno emitiran 1975. godine. Uzbudljiv i zanimljiv svijet insekata pristupačan je djeci predškolske dobi, a sam lik pčelice Maje odiše vedrinom, zaigranošću, toplinom i dobrotom. Serijal prati mladu pčelicu koja iz zaigrane

i radoznale pčelice odrasta u odgovornu članicu pčelinjeg društva, a svaka emisija šalje poruku o važnosti pomaganja i donošenja odluka na dobro drugih.

Animirana komedija *Trolovi* djelo je studija *DreamWorks Animation*, a režirali su ga Mike Mitchell i Walt Dorhn. Ovaj simpatični i zabavni film inspiriran je igračkama duge podignute kose nastalih 60ih godina prošlog stoljeća u Danskoj, trolovima, koji pokušavaju vratiti mir i prijateljstvo svijetu u kojem žive. Film je ispunjen žarkim bojama i kontrastom, posebno istaknutim kada trolovi ostanu bez svoje boje, a sve je popraćeno izvanrednom glazbom čiji je autor Justin Timberlake. Preporuča se djeci u dobi od šeste godine i nadalje radi poruka koje film šalje, a zahtijevaju veće razumijevanje i koncentraciju. Izvršno je polazište za razgovor o različitostima, empatiji, ustrajnosti, vlastitom odabiru života u optimizmu ili pesimizmu, vlastitom ponašanju i posljedicama, te o vjeri u sebe.

Besplatna HRT-ova aplikacija *Juhuhu* mjesto je gdje se mogu naći odabrani hrvatski i svjetski animirani, igrani i dokumentarni serijali i obrazovne emisije. Aplikacija je namijenjena djeci od 3 do 8 godina, no može se naći i sadržaj za roditelje s emisijama i odabranim člancima za promicanje i jačanje medijskog opismenjavanja i uputama za zajedničko gledanje i razgovor o filmu. Sadržaj aplikacije osmislio je i pripremio Produkcijски odjel Djeca i mladi HRT-a u suradnji s UNICEF-om i dječjim psiholozima. Osim animiranih i igranih serijala, na portalu se mogu pronaći i radijske emisije za djecu poput *Bijele vrane*, *Punoglavaca* i *Priče za laku noć*. Aplikacija sadrži i rubriku „Igraj“ sa desetak računalnih igara za najmlađe. U suradnji s UNICEF-om dio je sadržaja prilagođen slijepima i slabovidnima te preveden na jezike nacionalnih manjina. Zasadu su dostupne 3 epizode serijala *Patka Matilda* namijenjene slijepoj i slabovidnoj djeci, 10 epizoda *Patke Matilde* i *TV vrtića* na romskom i bajaškom jeziku, te serijali *Volim životinje* i *Pssst...priča!* na hrvatskom znakovnom jeziku. Aplikacija se može besplatno preuzeti u trgovinama aplikacijama *Google Play* ili *App Store*, a svi su sadržaji dostupni na internetskoj stranici i Youtube kanalu *Juhuhu*.

Jedna od animiranih serijala koji su dostupni putem aplikacije je hrvatska edukativno-zabavna animirana serija *Mišo i Robin*. Ovo je prva hrvatska animirana serija u posljednjih 20 godina koju je proizvela neovisna hrvatska produkcijska kuća *Recircle*.

Tim animatora, scenarista, glumaca, psihologa, glazbenika i dizajnera zaslužni su za 30 petominutnih epizoda namijenjenih djeci u dobi od 3 do 5 godina. Serija je napravljena u 2D animaciji što ju čini bližom i pristupačnijom mlađoj djeci, jer podsjeća na slikovnice, a duljina epizoda predstavlja idealan format za djecu predškolske dobi. Pet minuta je više nego dovoljno za prenijeti poruku, a dovoljno kratko da djeca ne izgube interes i koncentraciju. Širok raspon tema otkriva kako se svašta može naučiti kroz zabavu, od najjednostavnijih oblika do ljudskih odnosa i pojava u prirodi. Uz mačka Mišu i crvendaća Robina mladi gledatelji uče o suradnji, međusobnom pomaganju, suosjećanju, pokušajima i pogreškama te kako se nositi s neugodnim emocijama. Zasad, moguće je pronaći jednu epizodu serije na hrvatskom znakovnom jeziku.

Za najmlađu djecu dostupna je TV-slikovnica *Danica*, hrvatski crtani film redateljice Lede Festini Jensen i ilustratorice Ivane Guljašević. Veselu djevojčicu Danicu njena mašta i znatiželja svakodnevno vode u otkrivanje svijeta i upoznavanje novih prijatelja životinja, koji po, uzoru na basne, imaju ljudske osobine i poučavaju Danicu najvažnijim vrijednostima. Tekst i slika vrlo su jednostavni, a epizode traju do 6 minuta, što čini seriju pristupačnom mlađoj i srednjoj vrtićkoj dobi.

Na aplikaciji se mogu naći i sljedeće animirane serije za najmlađe: *Hej, Dagi*, *Miffy*, *Peppa Praščić*, *Dora istražuje*, *Ernest i Celestina*, *Rita i krokodil*, *Susjedstvo tigrića Daniela*, *Laboratorij na kraju svemira* i mnoge druge zabavno-obrazovne emisije.

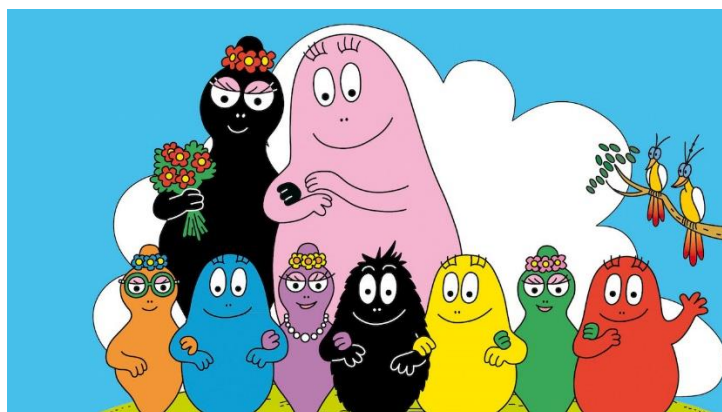
U nastavku slijedi još nekoliko primjera starijih crtića i animiranih serija koji su i danas atraktivni i oduševljavaju nove mlade generacije.

Mio Mao je dječji talijansko-britanski animirani film sniman tehnikom stop animacije čiji je autor i redatelj Francesco Misseri. Prva epizoda puštena je 1974. godine, a 2003. godine produkcijske kuće *Misseri Studio* i *Associati Audiovisivi* proizvele su još dvije nove sezone. Mio i Mao su dva razigrana mačića koji kroz igru otkrivaju nove stvari, životinje i objekte u svom vrtu što na prvi dojam izazove strah u mačića, a kasnije se sve pretvori u igru i zabavu. Serijal je namijenjen mlađoj vrtićkoj dobi zbog svoje sporije radnje i blagih boja, a izdvaja se i po upotrebi gline kojom su izrađeni likovi, životinje, biljke i stvari. Sve epizode traju do 5 minuta, a likovi se ne koriste govorom, već mrmljanjem i životinjskim pokretima koji prate priču.

Slika 5: *Mio Mao* (1974)

Francuski crtani film *Barbapapa* nastao je na temelju istoimene slikovnice iz 1970. godine. Annette Tison i Talus Taylor autori su knjige i animirane serije, čija je prva epizoda emitirana 1973. godine. Lik Barbapape rođen je u vrtu, nalikuje šećernoj vati (franc. barbe à papa) i specifičan je jer može mijenjati oblik svoga tijela. Serija prati Barbapapinu obitelj koja se svakodnevno susreće s novim izazovima, a koje rješavaju pomoću kreativnosti, mašte i bezgranične volje. Likovi su blagog karaktera, pomažu ljudima i životinjama s kojima žive i uvijek spremni ostati vedrog i otvorenog duha, što, uz trajanje oko 5 minuta, privlači djecu predškolske dobi.

Slika 6: *Barbapapa* (1973)

Sport Billy je američka animirana TV serija producerske kuće Filmation iz 1980. godine, a prikazivala se na ondašnjoj Televiziji Zagreb. Dječak Sport Billy je s planete Olympus i putuje po Zemlji, promičući prijateljstvo i sportski duh. U borbi protiv neprijatelja služi se svojom magičnom torbom iz koje izvlači sve potrebne alate, a u tome mu pomažu prijatelji, djevojčica Lily i pas Willy. Lik Sport Billyja 1970. godine FIFA

preuzima kao maskotu za „Fairy play“. Epizode traju 30 minuta, a namijenjene su djeci od 5. godine života.

Slika 7: *Sport Billy* (1980)

Švicarska animirana TV serija *Stripy* djelo je talijanskih autora Guida Manulija i Bruna Bozzetta. Ukupno broji 13 epizoda po 6 minuta, a radnja se odvija oko dva glavna lika Stripyja i cirkuskog putnika. Stripy je neobična životinja velikih ušiju i dugog nosa poput trube, a poznat je po svojim vodoravnim prugama i smijehu, kojim izluđuje mrzovoljnog cirkuskog putnika. Crtić izaziva smijeh kod svih generacija, a posebno djece predškolske dobi kojima će se svidjeti blesavost i pošalice glavnog lika.

Slika 8: *Stripy* (1984)

Belgijski crtani film *Štrumpfovi* nastao je na temelju stripa iz 1958. godine autora Pierrea Culliforda. Ideja za riječ *štrumpf* (franc. Schtroumpf) nastala je slučajno, kada se autor prilikom ručka nije mogao sjetiti naziva za soljenku, te je viknuo prijatelju: „Dodaj mi... štrumpf!“ Prijatelj mu je vratio rečenicom: „Evo ti štrumpf, a kad završiš sa

štrumfiranjem, vrati mi štrumf!“ Tako su mala bića plave boje dobila ime, te uskoro nakon vlastitog stripa i svoj prvi film 1965. godine. Animirana TV serija o Štrumpfovima započela je s emitiranjem 1981. godine u produkciji američke radiotelevizijske mreže NBC. Postoji više od 100 štrumpfova, a svaki nosi ime po nekoj vlastitoj karakteristici ili poslu kojim se bavi. Svaki štrumpf je vrijedan i svojim talentima doprinosi zajednici koja se zajedničkim snagama bori protiv zlih sila. Epizode serijala traju otprilike po 15 minuta, a pristupačna su djeci od 4. ili 5. godine života.

Slika 9: Štrumpfovi (1965)

Poljski crtani film *Lolek i Bolek*, nastao 1962. godine, djelo su autora Alfreda Ledwiga i redatelja Władysława Nehrebeckija, čiji su sinovi bili inspiracija za dječake. Lolek i Bolek dva su brata čiji provod izvan kuće često završi nekom smiješnom i luckastom avanturom. Epizode u trajanju od 8 do 9 minuta ispunjene su svakojakim dogodovštinama i zabavom, a zbog svojeg humora, jednostavne radnje i smotanosti prihvatljive su djeci od 4. godine.

Bogatstvo sadržaja daje odgojiteljima mogućnost izbora i stvara temelje za daljnje planiranje i uklapanje filmskog sadržaja u odgojno obrazovni program. Svaki se animirani film može upotrijebiti kao podloga za učenje, ali i opuštanje i zabavu, koja je sastavni dio djetetovog života.

5. Izvrnuto obrnuto (engl. Inside out)

Emocije predstavljaju važan dio osobnosti svakog čovjeka i nužan su preduvjet za cjelokupni razvoj i funkcioniranje pojedinca. Danas se više no prije potiče na izražavanje emocija, kako pozitivnih, tako i negativnih. Unatoč tome, često se zaboravlja da i djeca posjeduju negativne emocije koje je potrebno izraziti i o njima razgovarati. Pojedinač se rađa s osnovnim emocijama – sreća, tuga, strah, ljutnja, iznenađenje i gađenje, a tijekom odrastanja one postaju sve kompleksnije. Svakodnevni životni događaji predstavljaju izazov djetetu i ono reagira na sebi svojstven način. Kako bi dijete što bolje usmjerilo i kontroliralo svoje emocije, potrebni su im emocionalno stabilni uzori koji će im pružiti slobodu izražavanja emocija uravnoteženu s kontrolom i nadzorom emocionalnih reakcija. Osim roditelja i odgojitelja, djetetovi vršnjaci i međusobne interakcije s njima mogu potaknuti i usmjeriti dijete k pravilnom izražavanju emocija.

Odgojitelji u svoju praksu često uključuju razne aktivnosti i razgovore na temu emocija, koristeći se raznovrsnim medijima, dječjim i društvenim igrama, stvaralačkim radom, glazbom i pokretom, razgovorom i vježbanjem društvenih interakcija. Sve češće se inspiracija o svijetu emocija pronalazi u animiranim filmovima za djecu čiji je broj porastao i raste od početka 21. stoljeća. Filmovi su dobro polazište za analizu proživljenih emocija, podsjećajući pojedinca na događaje koji su u njemu potaknuli određene osjećaje. Likovi i događaji u filmu reflektiraju stvarni sadašnji svijet, emocionalne reakcije i misli pojedinca, socijalne norme i događaje, odnosno sve što može utjecati na identifikaciju i otkrivanje samog sebe.

Jedan od takvih animiranih filmova koji progovaraju o važnosti svih osjećaja je *Izvrnuto obrnuto*. Redatelj i scenaristi ove avanturističke obiteljske komedije su Pete Docter i Ronaldo Del Carmen, koja je izašla 2015. godine u koprodukciji studija Pixar Animation Studios i Walt Disney Pictures. Redatelj Pete Docter poznat je po animiranim filmovima *Nebesna, Čudovišta iz ormara, Wall-E* i *Priča o igračkama 1* i *2*, a zašto je omiljen u svijetu animiranog filma dokazuje i 87. dodjela Oscara kada je film *Izvrnuto obrnuto* pobijedio u kategoriji najboljeg animiranog filma. Neposrednost, zanimljivi i posebni likovi bliski djeci i odraslima, s kojima se lako može poistovjetiti, odlikuju sve filmove Petea Doctera, a u filmu *Izvrnuto obrnuto* posebno je naglašena univerzalnost u

povezivanju gledatelja i samog filma. Film prati jedanaestogodišnju djevojčicu Rajku koja se, zbog očevog novog posla, morala preseliti s obitelji u San Francisco. Proces odrastanja i izvanredni događaji, pomiješani s emocijama, odvođe gledatelje na neobično putovanje unutar njenog uma gdje se susreću različite emocije i sjećanja. Rajka je vođena vlastitim emocijama koje su oživljene likovima Sreće, Straha, Tuge, Ljutnje i Gađenja, koje žive u kontrolnom centru odakle je svakodnevno savjetuju i pomažu joj u razumijevanju i prihvaćanju novih situacija. Situacija u stožeru se zakomplicira, kada Tuga promijeni matična sjećanja o životu u prošlom gradu u tužna sjećanja, što ostavlja Rajku tužnom u novom gradu. U sprječavanju nastanka novih plavih (tužnih) matičnih sjećanja, Tugu i Sreću s ostalim matičnim sjećanjima usiše tuba koja ih odvodi u skladište dugoročnog pamćenja. Tu kreće avantura povratka Sreće i Tuge u kontrolni centar, dok vodstvo preuzimaju Strah, Ljutnja i Gađenje, čiji rad udalji Rajku od njezine obitelji i prijatelja i tjera je u bijeg iz San Francisca. Kada Sreća shvati vrijednost Tuge u Rajkinu životu, dobiva ideju kako ih vratiti natrag u kontrolni centar. Sreća daje prednost Tugi u upravljanju kontrolnom pločom, što pomogne Rajki odustati od bijega i vratiti se svojoj kući. Uz pomoć Tuge, Rajka prihvaća svoje emocije i izražava ih pred roditeljima, što dovodi do obnavljanja otoka obitelji. Iako prijašnja matična sjećanja ostaju tužna, nova sjećanja stvaraju se kao spoj više emocija. Rajka prihvaća svoj novi dom, a u tome su joj pomogli svi osjećaji, od pozitivnih do negativnih.

Film u sebi nosi brojne poruke koja vode k objašnjenjima koja su djeci još uvijek apstraktna za razumjeti. Emocije često mogu zbuniti pojedinca, posebice dijete, donijeti nemir, poljuljati rast i razvoj, samopouzdanje, no one također mogu potaknuti na različita ponašanja. Tema filma jednostavnim jezikom objašnjava ulogu emocija u životu pojedinca, na koji način ona pokreću određena ponašanja i kako iskustva pokreću stvaranje temeljnih sjećanja i osobnost. Jedna od glavnih poruka filma je shvaćanje da određena sjećanja mogu pobuditi različite emocije odjednom i da je potpuno normalno osjećati se tužno ili ljutito i istodobno sretno ili preplašeno. Film upravo upućuje na različite emocije koje se pojavljuju tijekom odrastanja i približava djeci važnost suočavanja s novim i nepoznatim emocijama i izražavanje istih putem razgovora, crteža, pokreta ili kojeg drugog medija. Pokazat će vrijednost svih emocija, kako nijedna emocija

ne isključuje drugu i kako se određena sjećanja mogu pamtiti sa srećom, tugom, ljutnjom, strahom ili gađenje, što ovisi o fazi života u kojem se pojedinac nalazi.

Djeca se mogu poistovjetiti s Rajkom i neočekivanim događajima u njenom životu koji su pobudili različite emocije, što ih može potaknuti na prisjećanje sličnih situacija u svom životu i verbaliziranje onoga što su pritom osjećali. Neka djeca se baš tada mogu otvoriti i progovoriti o događajima i osjećajima o kojima nisu često ili uopće razgovarali. Film pokazuje i kako nakupljene emocije mogu rezultirati neodgovornim ili nekontroliranim ponašanjem i kako one mogu utjecati na donošenje prave odluke. Bitno je pritom analizirati s djecom Rajkin bijeg od doma i utvrditi neispravnost te odluke i što je sve moglo poći po krivu. Osim emocija, film se dotiče tema sjećanja, snova i depresije. Premda je o depresiji teško pričati s djecom predškolske dobi, ona se može predstaviti kao stanje tuge koje traje više od očekivanog, što će djeci biti razumljivije i bliže. Depresija je u filmu prikazana suptilno i kao stanje u kojem je potrebno mnogo ljubavi, strpljenja i pažnje kako bi se izišlo iz njega. Film može doprijeti i do odraslih u djetetovu okruženju, pomažući im shvatiti postojanje i kompleksnost dječjih emocija i važnost obraćanja pažnje na razgovor o njima.

Izvrnuto obrnuto traje 94 minute i namijenjen je djeci od 6. godine života. Iako je riječ o filmu za djecu, ovaj film zahtijeva prisutnost odrasle osobe i kasniju analizu, zbog složenih tema i scena koje mogu izazvati osjećaj nejasnoće i zbunjenosti. Preporučljiv je kao podloga za razgovor o svim temama, jer su emocije prisutne u svakoj fazi života pojedinca, prethode određenim ponašanjima i pojavljuju se posljedično svim događajima.

Slika 10: *Izvrnuto obrnuto* (2015)

5.1. Proces filmoterapije filmom *Izvrnuto obrnuto*

5.1.1. Početak i priprema aktivnosti

Proces terapije s filmom *Izvrnuto obrnuto* može započeti osvještavanjem problema vezanim uz emocionalni razvoj ili željom odgojitelja za učvršćivanjem tog razvojnog područja u djece predškolske dobi. Zatim slijede aktivnosti koje će djecu pripremiti i uvesti u temu filma. Aktivnosti se mogu temeljiti na temi filma, konceptu, ideji i samoj priči i na filmskim izražajnim sredstvima, odnosno boji, tehnici snimanja, neobičnim i zanimljivim detaljima prikazanim u filmu. One mogu biti organizirane po centrima prisutnim ili dodanim u sobi skupine, a mogu uključivati i posjete kinu, kazalištu ili nekom događaju izvan vrtića koji je povezan s filmom i temom koju obrađuje.

Film *Izvrnuto obrnuto* sadržajno i vizualno obiluje temama i izražajnim sredstvima iz kojih se mogu crpiti ideje za aktivnosti. Jedna od glavnih tema u filmu su emocije. Djeca u predškolskoj dobi već su upoznata s osnovnim i nekoliko složenih emocija i uče kako ih izražavati na društveno prihvatljiv način. Vrijeme od 6. godine do polaska u školu obilježeno je emocionalnom stabilnošću (u većoj ili manjoj mjeri), smanjenjem straha od nepoznatog, prihvaćanjem neuspjeha i razvijanjem empatije. Stoga se aktivnosti mogu usmjeriti k prepoznavanju i verbaliziranju vlastitih emocija, povezivanju emocija i doživljenog iskustva, uočavanju emocija druge djece i slično. Druge aktivnosti mogu biti povezane s bojom, koje razlikuju emocije, s ljudskim tijelom, koje manifestira emocije na različite načine, sa sjećanjima i snovima i slično. Slijedi prijedlog aktivnosti prije gledanja filma za djecu predškolske dobi, odnosno djecu od 6. godine do polaska u školu.

Aktivnost fotografiranja dječjih ekspresija. Djeci se ponudi fotoaparat ili mobitel kojim će fotografirati emocije jedni drugih. Svako se dijete namjesti pred fotoaparatom, pokazujući različite vrste emocija – sreću, tugu, strah, ljutnju, iznenađenje i zabrinutost. Kada su se svi fotografirali, odgojitelj može izraditi slike, izložiti ih na pano ili zid i ponuditi ih djeci za imenovanje ili razgovor o emocijama. Od fotografija se može napraviti igra „memory“ ili igra „Pogodi tko?“, a od uvećanih fotografija slagalice.

Prije aktivnosti fotografiranja, može se zaigrati igra Zrcala (igra oponašanja) u kojoj djeca u parovima ili skupno oponašaju nečije pokrete. Ovoga puta, s obzirom da se fokus želi staviti na izražavanje emocija, odgojitelj može tražiti od djece da prikazuju, a

zatim i oponašaju situacije u kojima su sretni, tužni, iznenađeni i sl., a pri čemu se od djece traži da se emocije imenuju i opišu.

Danas se osjećam... Aktivnost slobodnog izražavanja emocija. Svako dijete u skupini dobije list papira na kojem na lijevoj strani nacрта sebe, a na desnoj ostavi 8 praznih kvadratića. U prazne kvadratiće čičkom se prilijepe kartice s nacrtanim ili fotografiranim licima djece koje prikazuju 8 emocija – sreću, tugu, strah, ljutnju, iznenađenje, zabrinutost i osjećaj dosade. Papiri se stave na vidljivo mjesto dohvatljivo djeci, kako bi djeca mogla, prilikom dolaska i za vrijeme boravka u vrtiću, pokazati kako se osjećaju taj dan u tom trenutku. Odgojitelj, kada opazi da dijete mijenja kartice osjećaja na papiru, može porazgovarati o razlogu ili događaju koji je prethodio promjeni osjećaja.

Pogodi osjećaj. Jedno dijete izlazi pred skupinu, izvlači karticu s nekim osjećajem i treba izreći neku neutralnu rečenicu (npr. „idem u dućan“) različitim tonom glasa i pokretom kako bi izrazili zadanu emociju. Ostatak grupe pogađa o kojoj se emociji radi.

Slikanje uz glazbu. Djeci se ponude boje (vodene boje, tempera, paste) iz filma, odnosno žuta, plava, ljubičasta, crvena i zelena. Reproducira se glazba koja se razlikuje po melodiji, ritmu i dinamici. Glazba bi trebala pobuditi različite osjećaje koje će djeca zabilježiti upotrebom određene boje na papiru. Poslije slušanja, odgojitelj može potaknuti razgovor o osjećajima koje je izazvala različita glazba i na što ih je podsjećala.

Kazalište sjena. Kazalište sjena izvrsno je za vježbanje govora popraćeno pokretima ruke ili lutaka. Djeci se mogu dati razne situacije koje izazivaju određene osjećaje, a kojima djeca moraju pronaći rješenje i usmjeriti ih k pozitivnim. Također, može se zadati zadatak da upotrebom neartikuliranog glasa (mrmljanjem) iskazuju određenu emociju, dok druga djeca pogađaju o kojoj se emociji radi.

Crvena kraljica. Crvena kraljica narodna je dječja igra. Jedno dijete okrenuto je leđima ostaloj djeci. Kada ono vikne određeni osjećaj, djeca moraju pokazati pokretom ili gestom taj osjećaj. Koga dijete izabere da najbolje opisuje taj osjećaj, sljedeći zadaje zadatak.

Ples osjećaja. Svaka emocija može se prikazati pokretom ili plesom. Ova aktivnost slična je aktivnosti slikanja uz glazbu, samo što se sada osjećaji izražavaju pokretom i plesom. Puštajući različitu glazbu, djeca mogu izraziti što ona u njima izaziva i pokazati to pokretom, gestom ili plesom.

Istraživanje tijela. Na veliki se plakat iscrta dječje tijelo i glavni organi. Svakom organu pridoda se njegova glavna zadaća. Odgojitelj usmjerava dječju pažnju na mozak i na sve za što je on zaslužan, kao primjerice za razmišljanje, maštanje, sjećanja, snove i emocije. Tada se može mozak nacrtati na posebnom papiru ili izraditi od glinamola i odrediti koja su mjesta u mozgu zaslužna za sjećanja, snove, emocije i maštanje. Također, djeca mogu na tijelu obilježiti mjesto gdje najviše osjećaju koju emociju. Primjerice, sreća se može najviše osjećati u nogama, što uzrokuje poletnost ili želju za skakanjem od sreće. Emocije se mogu obilježiti i bojom, što isto pokazuje različitost doživljaja emocija.

Udari riječ ili slovo. Na podu ili stolu se poredaju kartice s riječima (preporučljivo terminima iz filma) ili slovima tih riječi. Dijete u ruci drži čekić kojim udari po riječi ili slovu koje odgojitelj izgovori. Riječi i slova se moraju jasno i razgovijetno izgovarati, a dijete ih pritom uči prepoznavati i povezivati govorni i pisani oblik riječi i slova.

Emoso lutke. Za izražavanje emocija mogu pomoći emoso lutke, odnosno krpene didaktičke lutke koje prikazuju različite emocije. One mogu pomoći u izražavanju i imenovanju emocija, a također mogu poslužiti u simboličkoj igri, u predstavama ili u razgovoru. Premda starija vrtićka djeca sve manje posežu za lutkama, aktivnosti i igre s njima mogu se osmisliti na složenijoj razini, što će ih potaknuti na korištenje.

Aktivnosti koje prethode filmu mogu se mijenjati, nadograđivati, oblikovati prema potrebama i željama djece. One se nude djeci postupno, uvodeći ih u temu projekta polako kako bi djeca prepoznala i povezala zajedničke ciljeve i svrhu aktivnosti. Aktivnosti se mogu ponavljati, ovisno o zainteresiranosti djece i njihovom željom za istraživanjem. Za to vrijeme, odgojitelj prati aktivnosti djece, što ih najviše zanima, što prepoznaju više ili manje, koje im aktivnosti zadaju teškoće ili ih više potiču na razmišljanje, sve što odgojitelju može pomoći u pripremi za film i razgovoru kasnije. Uz navedene aktivnosti, društvene igre, kao primjerice „Čovječe ne ljuti se“, dobar su primjer kontroliranja emocija u pravom trenutku. Čitanje slikovnica i knjiga, pripovijedanje priča i predstave o emocijama, također, mogu biti poticajne predaktivnosti koje će još više produbiti razmišljanja i ojačati djetetov smisao za povezivanje. Uz to, važno je s djecom razgovarati o emocijama. Trenuci kada je odgojitelj u krugu s djecom na tepihu mogu se iskoristiti za pažljive i iskrene razgovore o emocijama. Djeca, ali i odgojitelji, mogu podijeliti svoja iskustva kada su se osjećali tužno ili sretno, preplašeno ili ljuto, zbog kojih su se situacija

u životu osjećali tako, kakva su im sjećanja na trenutke koji su većini djeci zajedničke, primjerice prvi dan vrtića, promjena sobe dnevnog boravka, bolesti, dolazak brata ili sestre u obitelj i slično. Neka djeca mogu iznijeti i podijeliti drugačija iskustva i doživljaje, neuobičajene drugoj djeci, što odgojitelj treba pažljivo usmjeriti, potaknuti empatiju druge djece i izvući važne poruke koje ostala djeca mogu usvojiti. Mogu razgovarati o reakcijama i odlukama koje su donijeli nakon nekog neočekivanog događaja te ponuditi drugačija rješenja i savjete ili pomoći jedni drugima sagledati situaciju iz više kutova.

Prije samog gledanja filma, odgojitelj treba pripremiti sobu dnevnog boravka. Atmosfera za gledanje filma trebala bi sličiti onoj u kino dvorani. Soba bi trebala biti zamračena, ali opskrbljena drugačijim svjetlima koje daju dojam posebnog trenutka. Djeca bi trebala biti smještena negdje gdje im je udobno boraviti i sjediti više od sat vremena i raspoređena tako da svi imaju neometan pogled na ekran ili filmsko platno. Potrebno je i razmisliti o rasporedu one djece koja slabije održavaju koncentraciju, kako bi ona mogla izaći iz aktivnosti, neometajući drugu djecu. Netom prije gledanja filma, kada odgojitelj pozove djecu na aktivnost, s djecom se naprave vježbe opuštanja. To mogu biti kratke vježbe rastezanja, vježbe disanja i umirivanja, koje će im pomoći usmjeriti pažnju i koncentraciju na film. Odgojitelji bi trebali osigurati tišinu, koliko je moguće s obzirom na ostale skupine, kao i mir bez upadica drugih skupina ili odgojitelja. To se može osigurati različitim privjescima (upozorenjima) za vrata sobe koje djeca mogu izraditi.

Kada je sve spremno, film može započeti. Preporučljivo je gledati film u jednom komadu, bez stanke, osim ako je skupina zahtijeva. Stanka bi se trebala dogoditi otprilike na polovici filma ili u vrijeme kada film dopušta predah. Ako se film tada zaustavi, djeci se može postaviti pitanje „Što bi se dalje moglo dogoditi?“, te se potom nastavlja s filmom u iščekivanju onoga što će se dogoditi.

5.1.2. Razgovor nakon odgledanog filma

Nakon gledanja filma slijedi kratka emotivno-intelektualna stanka potrebna za procesuiranje odgledanog i vraćanje u stvarnost. Potom slijedi kratka analiza i osvrt na film, kao treći korak filmoterapije. Odgojitelj na početku upućuje pitanja o doživljajima i osjećajima nakon filma: Kako vam se svidio film? Što je u vama izazvalo sreću, što tugu, što ljutnju ili strah? Koji vam je najdraži dio filma? Koju bi mu ocjenu dali?

Nakon izražavanja doživljaja slijedi interpretacija filma: Koju ulogu imaju emocije u glavnom centru? Što se dogodilo s Rajkom kada su Sreća i Tuga otišle iz centra? Kakva sjećanja mogu biti? Kako je Sreća shvatila vrijednost Tuge? Što je učinila Sreća kada su se ona i Tuga vratile u centar? Što se može dogoditi kada ne koristimo prave osjećaje? Što se događa kada govorimo o svojim osjećajima i iskustvima? Koji osjećaji najčešće prevladavaju u nama? Kako se nosimo s tugom, kako sa strahom ili ljutnjom? Što ćemo upamtiti iz filma?

Interpretacija i analiza glavnih aspekata filma trebaju biti kratki, kako djeca ne bi izgubila uživiljenost i entuzijizam.

5.1.3. Stvaralaštvo

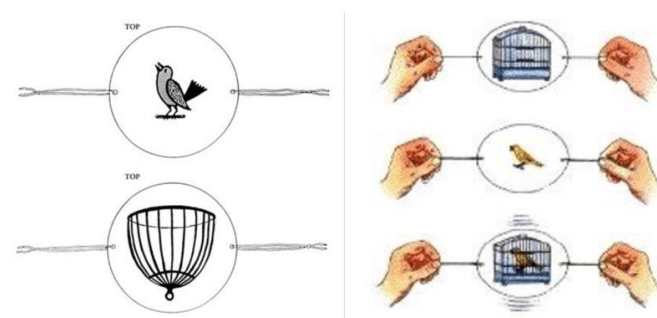
Nakon interpretacije slijede djeci omiljene stvaralačke aktivnosti. Kroz stvaralaštvo djeca mogu bolje izraziti doživljeno u filmu. Aktivnosti mogu biti raspoređene po centrima.

U likovnom centru može se izraditi televizor. Umjesto standardnog prepričavanja, na komad papira se nacrtaju nekoliko kvadratića u koje djeca nacrtaju glavne scene potrebne za prepričavanje filma. Papir se stavi u kartonsku kutiju na čijem se poklopcu izreže kvadrat veličine onom na papiru. Od kartona za papirnate ručnike napravite dvije ručice, gornju i donju, te pokrenite vlastiti TV.

Slika 11: TV – primjer prepričavanja priče *Maca papučarica*²

Djeca mogu izraditi optičku igračku *thaumatrope*. Ponude im se okrugli kartončići na koje će djeca nacrtati dvije različite slike, međusobno povezane, primjerice sretno i tužno lice. Na dvije suprotne strane kartončića izbuše se rupe i provuče uzica. Kada se uzica zavrti, kartončić priča priču.

Slika 12: Thaumatrope

Uz vođenje, djeca mogu izraditi i drugu optičku igračku *phenakistoscope*. Izreže se veći oblik okrugli oblik od kartona. Od sredine prema vrhu kartona označi se nekoliko jednakih polja u koje će se crtati. Na sredinu kartona izbuši se rupica, a na krajevima kartona nacrtaju crteži koji prikazuju neku scenu iz filma, ispod kojih se izrežu uske okomite crte. Zatim se uzme olovka s gumicom na vrhu i smjesti sa stražnje strane kruga

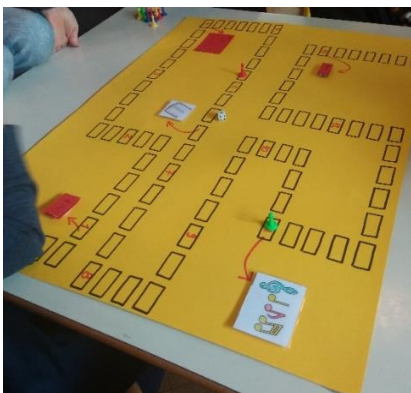
² Izvor: Gabelica, M. i Težak, D. (2017). *Kreativni pristup lektiri*. Zagreb: Učiteljski fakultet.

na rupicu, koju pričvrstite pribadačom s druge strane kartona. Phenakistascope se tada može pokrenuti, gledajući licem prema ogledalu.

Slika 13: Phenakistascope

U centru društvenih aktivnosti može biti ponuđena stolna igra s ciljem prepričavanja filma. Odgojitelj na plakat papiru izradi kvadratiće u nizu koji vode od starta do cilja. Na nekim kvadratićima nalaze se ikone koje označavaju pravila, a povezana su s filmom. Djeca uzmu pijune i bacaju kockice kako bi što prije došli do cilja. Svako dijete kockicu baca jednom i ako dođe do označenog kvadratića, slijedi pravilo koje je predviđeno za taj kvadratić. Pravila mogu biti sljedeća: pantomimom prikaži najdraži lik, otpevaj svoju najdražu pjesmu kao da si ljut/a, prepričaj najdraži dio u filmu, nabroji tri Rajkina matična sjećanja, zavrti se i odglumi najsmješnji dio u filmu, prepričaj najsretnije sjećanje u svom životu, itd.

Slika 14: Primjer stolne društvene igre

U centru građenja djeci se mogu ponuditi različiti materijali kojima će rekreirati mjesta događanja iz filma – kontrolni centar, otoke osobnosti, dugoročno pamćenje, mjesto apstraktnog razmišljanja, mjesto sanjanja i ostala mjesta koja se spominju. Na taj način djeca se podsjećaju sadržaja iz filma, a mogu nastati odlične kompozicije koje odgojitelj može zabilježiti fotoaparatom i izložiti na zidu ili panou.

Za kraj, djeca mogu snimiti vlastiti film u stop animaciji. Djeci se ponudi fotoaparatom ili mobitel kojim će fotografirati. Mogu biti podijeljeni u skupine i to raditi cijeli tjedan. Cilj je osmisliti jednu situaciju kojom će prikazati što više emocija. Situacije mogu biti iz svakodnevnog života ili zamišljene. Djeci se objasni da za film u stop animaciji moraju slikati svaki pokret, koji će se potom montirati i spojiti u program. Odgojitelj, po završetku fotografiranja, spaja fotografije u za to predviđenom programu, dodaje željene zvukove ili glazbu i predstavlja djeci djelo koje su oni kreirali. Film može potaknuti nove razgovore i diskusije, ideje za iduće filmove, sugestije i prijedloge za poboljšanja i slično.

6. ZAKLJUČAK

Unutrašnji svijet svakog čovjeka krije velik broj složenih emocija, misli, sjećanja, snova, želja i ideja. Razni okolni, iznenadni događaji, međusobni ljudski odnosi, promjene i očekivanja mogu unijeti neravnotežu u taj svijet i uzdrmati čovjeka na svakom polju njegova života. To se može događati postupno, a može i velikom brzinom poljuljati čovjekovo samopouzdanje i sigurnost. Ako iznenadni događaji i promjene mogu tako utjecati na odraslog čovjeka, ništa manje se ne odražava na dijete i njegov svijet misli i emocija. Možda se ne radi o velikim događajima, ali i dijete iskušava situacije u kojima se nalazi prvi put i s kojima ne izlazi uvijek lako na kraj. Vještine i znanja u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, vještine izražavanja i verbaliziranja emocija, kao i shvaćanje važnosti emocionalnog područja razvoja djeteta usvaja od najranije dobi putem okoline. Najveću ulogu u razvoju djetetovih emocija imaju roditelji i odgojitelji. Stavljanjem naglaska na primjećivanje, opisivanje, imenovanje i verbaliziranje emocija djeteta se usmjeruje k shvaćanju biti emocija i njihovu kontroliranju.

Filmovi i knjige primjerene djeci predškolske dobi koriste se kao poticaj za razgovor o temama kao što su emocije, promjene raspoloženja, neočekivani događaji, problemi i teškoće u odnosima s vršnjacima ili odraslima, nerazumijevanje okoline i mnoge druge koje često nadilaze njihovo shvaćanje. Ne samo da filmovi i knjige nude bijeg od stvarnosti, nego nude i primjer kako se suočiti i boriti s napastima i teškoćama ovoga svijeta. Nepoznati autor tvorac je izreke: „Ako ne poznajete drveće, možete se izgubiti u šumi. Međutim, ako ne poznajete priče, možete se izgubiti u životu.“. Priče ponekad nude izlaz ili put koji vodi k rješenju situacije. Prikazuju i pričaju o osjećajima koji nisu strani djetetu i ljudima u njegovoj okolini, što dijete prepoznaje i pamti. Objašnjavaju uzrok mnogim situacijama i osjećajima koje si dijete nije ni osvijestilo. A najviše od svega, stvaraju mogućnost povezivanja priče i onoga koji je sluša, gleda i čita. Da je priča bitna, u bilo kojem obliku, napominju brojni istraživači, znanstvenici, psiholozi, pedagozi, a sam pokazatelj je i filmski i književni svijet koji se neprestano nadograđuje, povećava i obogaćuje novim djelima, čiji autori pronalaze inspiraciju u stvarnom svijetu.

Jedan od glavnih likova popularne serije *Igre prijestolja*, Tyrion, u jednoj epizodi opisuje priče na sljedeći način:

Što ujedinjuje ljude? Vojske? Novac? Zastave? Ne. Priče. Ne postoji u svijetu ništa moćnije od dobre priče. Ništa je nemože zaustaviti. Nijedan je neprijatelj ne može poraziti.³

Promicanje čitanja knjiga i odabir kvalitetnih izbora priča utječu i na razvoj medijskog opismenjavanja djece. Prema iskustvu u radu s djecom, animirani filmovi i računalne igre najzastupljeniji su medijski sadržaji koje koriste djece rane i predškolske dobi. Pravodobno usmjeravanje i učenje djece k ispravnom korištenju tih medija smanjit će rizike od njihova nepromišljenog i nekvalitetnog korištenja. Roditelji i odgojitelji postaju primjer djeci u korištenju digitalnim i drugim medijima, nudeći poučne i poticajne edukativne materijale kao nadopunu ostalim aktivnostima i učenju. Žele li roditelji i odgojitelji odgajati djecu koja razmišljaju i prosuđuju medije, potrebno je da djecu uče kako se njima koristiti, poticati na razgovor i kritičko sagledavanje medija.

Medijski teoretičari smatraju knjigu preduvjetom za medijsko opismenjavanje i razumijevanje medija. Ono što može knjiga i priča, još uvijek ne može nijedan drugi medij. Stoga su priče i knjige potrebne čovjeku. Jednom kada pojedinac upozna moć priče, neće moći lako zamisliti svoj život bez daška pisane riječi. Ljubav za knjigom i riječi, jednom stvorena, ne prestaje. Ona raste, posebno onda kada se tom ljubavlju želi zapaliti ostale.

³ *Igra prijestolja* (2011); sezona 8, epizoda 6

Literatura

1. Afolayan, J.A. (1992). Documentary Perspective of Bibliotherapy in Education. *Reading Horizons*, 33 (2), 135-148.
2. Bašić, I. (2011). *Biblioterapija i poetska terapija: priručnik za početnike*. Zagreb: Balans centar.
3. Bušljeta, R. (2018). *Literarna biblioterapija u nastavi književnosti*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta.
4. Cronje, K.B. (1993). *Bibliotherapy in seventh-day adventist education* na poveznici: https://christinthe classroom.org/vol_12/12cc_049-066.pdf (13.6.2019.)
5. Čudina-Obradović, M. (2008). *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Čosić Predrag, I. (2019). *Kako roditelji mogu podržati djecu u svijetu medija* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2019/03/Priprema-za-roditeljske-sastanke-u-djec%CC%8Cjim-vrtic%CC%81ima.pdf> (1.6.2020.)
7. Dokler, A. (2020). *Aplikacija s crtićima, igrama i emisijama primjerenima za najmlađe* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/aplikacija-s-crticima-igrama-i-emisijama-primjerenima-i-za-najmlade/> (20.8.2020.)
8. Dokler, A. (2016). *Mišo i Robin: hrvatski crtić napravljen u skladu s razvojnim potrebama djece* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/miso-robin-hrvatski-crtic-napravljen-skladu-s-razvojnim-potrebama-djece/> (20.8.2020.)
9. Dokler, A. (2020). *Osnove animacije jednostavne optičke igračke koje možete napraviti sami* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/osnove-animacije-jednostavne-opticke-igracke-koje-mozete-napraviti-i-sami/> (1.9.2020.)
10. Dokler, A. (2016). *Trolovi: animirana komedija o optimizmu, upornosti i suosjećanju* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/trolovi-animirana-komedija-optimizmu-upornosti-suosjecanju/> (20.8.2020.)
11. Koić, E. (2008). Bajkama i pričama do stvarnosti. *Hrvatski časopis za javno zdravlje*, 4(16).

12. Kolucki, B., Lemish, D. (2013). *Kako komunicirati s djecom*. UNICEF. Dostupno na poveznici: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Prirucnik_Kako_komunic_HR_web_1_.pdf (1.6.2020.)
13. Krišto, K. (2017). *Pripovijedanje bajki u predškolskom odgoju – završni rad*. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
14. *Kvalitetni crtici za jednogodišnjake* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/kvalitetni-crtici-za-jednogodisnjake/> (20.8.2020.)
15. Markotić, A. (2016). *Želite s djecom razgovarati o osjećajima? Zajedno pogledajte ovaj film* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/zelite-s-razgovarati-o-osjecajima-prije-pogledajte-izvrnuto-obrnuto/> (1.9.2020.)
16. Mikuletić, N. (2010). Biblioterapija u školskoj knjižnici ili razgovor o knjizi. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 53 (2), 133-140.
17. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* na poveznici: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf> (20.5.2020.)
18. *Preporuke animiranih filmova i serija za najmlađe* na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/preporuke-animiranih-filmova-i-serija-za-najmlade-na-tv-u-i-online/> (5.6.2020.)
19. *Prijedlozi filmova i serijala* na poveznici: <https://juhuhu.hrt.hr/> (20.8.2020.)
20. *Prijedlozi iz TV programa za mlade filmoljupce* na poveznici: <https://www.sedmikontinent.org/> (20.8.2020.)
21. Radenović, I. (2014). *Dječja biblioterapija* na poveznici: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4791/1/Ivana%20Radenovi%C4%87_Diplomski%20rad.pdf (13.6.2019.)
22. Radonić, M., Stričević, I. (2009). Rođeni za čitanje – Promocija ranog glasnog čitanja djeci od najranije dobi. *Paediatr Croat*, 53(1), 7-11.
23. Romanowski, Z. (2016). *Animirani film Izvrnuto obrnuto* na poveznici: <https://www.bitno.net/obitelj/roditeljstvo/animirani-film-izvrnuto-obrnuto/> (1.9.2020.)

24. Scarpa, L. *Profesor Baltazar – animirana serija za djecu na način Zagreb filma*, *Hrvatski filmski ljetopis*, br. 65-66. Dostupno na poveznici: <https://www.medijskapismenost.hr/profesoru-baltazaru-zasto-ga-vole-djeca-odrasli/> (20.8.2020.)
25. Sever Globan, I., Bošnjaković, J. (2016). Film kao ljekovita metafora u logoterapijskoj praksi. *Nova prisutnost*, 14 (2), 219-237.
26. Stričević, I. (2006). *Projekt „Čitajmo im od najranije dobi“* na poveznici: file:///C:/Users/Kristo/AppData/Local/Temp/web-tekst_odgajatelj_2006.pdf (13.6.2019.)
27. Studeni, Lj. i Vukašinović, V. (2019). *Koyaa analiza* na poveznici: <https://www.sedmikontinent.org/koyaa-po-analiza/> (20.8.2020.)
28. Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce.
29. Zgrabljic Rotar, N. (2005). *Mediji - medijska pismenost, medijski sadržaji i medijski utjecaji*. Urednik: Zgrabljic Rotar, N. Medijska pismenost i civilno društvo. Sarajevo: Mediacentar.

Izjava o samostalnoj izradi rada

IZJAVA

kojom ja, Kristina Krišto, izjavljujem da sam ovaj diplomski rad napisala samostalno, pod vodstvom mentorice doc. dr. sc. Marine Gabelica.

Zagreb, rujan 2020.

Kristina Krišto
